

MAGYAR
PROTESTANS EGYHÁZI ÉS ISKOLAI
FIGYELMEZŐ.

ÖTÖDIK ÉVFOLYAM.

XI^{dik} füzet.

1874.

November.

I.

A budai zsinat jegyzőkönyve.

(Vége)

Kilencedik ülés, mindszent havának 6-ik napján.

Minekutánna a jegyzőkönyv a szokott módszerint ezen ülés kezdetével is elolvastatott volna:

Jelentés tétetvén aziránt a t. zsinatnak, hogy sok helyeken a halotti tanításokban, a hallgatók az ekkleziáiak predikátorait a halottnak versekkel való bucsúztatására kényszerítik, mely miatt a predikációkban sok illetlenségek, azoknak a predikátoroknak pedig a kik azt teljesíteni nem akarnák, sok kedvetlenségek történnék; végeztetett, hogy a megyebeli püspökségek minden jó móddal a hallgatókat arról meggyőzni igyekezzenek, hogy a bucsúztatás az isteni tiszteletnek nem

része, és azért azt kiváltképen versekkel, az egyházi szolgálótól kivánni nem is lehet.

Ezután az egyházi fenyték iránt való deputatio munkája, ott ahol a tegnapi ülésben félbenhagyatott vala, olvastatni kezdvén, annak vizsgálásában, és megjobbításában, az ülésnek egész ideje eltölt.

Tizedik ülés, mindszent havának 7-dik napján,

Mgos királyi biztos ur Őexja jelentette a t. zsinatnak, hogy amely irások az ekklézsiái hagyományok, vagy fundatiók iránt a F. K. H. tanács levéltárában a most egybegyült t. zsinat számára kérettetnek vala, azok iránt ugyan az F. K. H. Tanácsnak oly rendelését vette légyen, hogy azon levelek, az előlülő M. grófnak aláírásával erősítendő kötelező irás alatt ki fognak adatni, mely végre a kegyelmes parancsolatot Őexja nem csak közönségesen felolvassa, hanem annak valóságos mássát is, amint ide az L. betű alatt ragasztatik, kiadni méltóztatott.

Ezen kegyelmes rendelésnek értelméhez képest elküldettek a F. K. H. Tanács számvevő tisztségéhez t. Péczely József, és agens t. Szemere Ferencz urak, hogy M. előlülő grófnak írása mellett kiadandó leveleket által vennék. De mivel visszajövetelökkel azt a hirt hozták, hogy a szobák meszelése és tisztítása miatt most azon leveleket kikeresni lehetetlen, azért agens Szemere Ferencz urra bízott, hogy a számvevő tiszt urnak utasítása szerint hetfőn reggeli 8 órakor azon tisztésnél megjelenjen, és a nevezett leveleket átvevén, a t. zsinat ülésébe elhozza.

Kezdődött ezután a most kidolgozott házassági törvényeknek olvasása, és vizsgálása. Melynek alkalmatosságával:

A házasságra lépő katonáknak összeköttetése iránt végeztetett, hogy a megyebeli püspökségek, minden alattok való predikátoroknak oly utasításokat adjanak, hogy a hadi személyek házassága iránt magokat a kiadott, és ezután kiadandó legfelsőbb rendelésekhez szorossan tartani el ne mulasztják.

Az ülésnek több része pedig az említett munka olvasásában és igazításában telt el.

Tizenegyedik ülés, mindszent havának 8-dik napján.

Mgos előlülő gróf ur ezen ülés kezdetével a t. zsinat elibe terjesztett javaslása szerint végeztetett: hogy mivel az időnek rövidsége miatt a mostani ekklézsia törvényeink közzül sok olyas dolgok, melyekről törvényeket tenni szükséges lett volna, kimaradni kénytelenítették, azért azok iránt egy közönséges törvénycikkelyben az rendeltessék, hogy addig, mig itt is irántok bizonyos törvények hozathatnak, az efélékben a külső országi evangyéliomi vallást követőknek be vett rendtartásai mi közöttünk is sinórmértékül szolgáljanak.

Ezután a házassági törvények olvasása, mely a mult ülésben félbenszakasztott vala, tovább folytatott, és némely változásokkal jobbított.

Melynek végzése után következett az ekklézsiái jövedelmek rende iránt kidolgozott munkának olvasása. Holott is néhai t. Szilasy László ur által az elerőtlenült és öregegett egyházi személyek számára hagyott 1000 rhtok iránt végeztetett, hogy azon pénz most a dunán innen levő megyebeli püspökség által valami bátorságos helyre kölcsön fejében adattassék ki, a midön pedig a legfőbb consistorialis szék fel fog állittatni, annak évenként való hasznáról a szükséges rendelést tegye meg.

Végre az iskolák igazgatása iránt való deputatio munkája is olvastatván, egyéb részeiben helybenhagyatott, hanem az egyes iskolák iránt végeztetett, hogy az csak ott hozassék be, a hol az ekklézsiáknak magoknak is akarátja hozzájárul. És ezzel az ülés eloszlott.

A házassági törvények iránt való munka az M. az ekklézsiái jövedelmek iránt való az N. az iskolák igazgatása iránt való pedig az O. betük alatt ide ragasztatnak.

Tizenkettedik ülés, mindszent havának 10-dik napján.

A magzatoknak törvényes származásáról még egynehány cikkelyek a házassági törvények között kimaradván, azok az ülés elején felolvastattak, és kevés jobbitással helybenhagyatván az ágostai vallástételt követő t. zsinathoz az egyetértés végett átküldettek; a világiak között: Horváth György, az egyházi rendből: t. Odor Mihály uram által.

Kik kevés idő múlva visszaérkezvén hirül adták, hogy az említett t. zsinat azon cikkelyek közlését barátságos szeretettel vevén, azok iránt való értelmét különös követek által fogja ezen t. zsinatnak tudtára adni. Az említett cikkelyek a P. betű alatt ide ragasztatnak.

Olvastatott azután az egyházi fenytékről való deputatio munkájának azon része, mely az iskolai tanítókról és mesterekről szól: mely alkalommal hosszas vetélkedés levén az iránt, megkellessék-e ezeket arra esketni, hogy a vallást a *helvetica confessio* szerént fogják tanítani; végre a dolog abban állapittatott meg, hogy a nagyobb iskolákban az istenről való tudományt, vagyis *theologiát* tanítók, mint-hogy azonkívül is többire az egyházi rend között szoktak tétetni, a predikátorok esküvésének letételére, ha még nem voltak, köteleztessenek, a többi, mind a nagyobb iskolákban levő tanítók, mind az apróbb iskolamesterek pedig az eddigi szokáshoz képest, a hol és miképen, vagy esküdtenek, vagy anélkül szolgáltak, ezután is amellet maradjanak.

Ezután Mgos előlülő gróf ur a t. zsinatnak jelentvén, hogy a kegyelmes királyi rendelet szerint a F. K. Helytartó Tanács levéltárából kiadandó irások oly sokak, hogy azokat ezen zsinat ideje alatt csak rendbevenni is lehetetlen, kívánt aziránt utasítást, ha azon leveleket magához vegye-e, vagy ne? melyre az végeztetett, hogy azokat Ömltga igenis kezéhez vegye, és valami ahoz értő ifjak által a szükséges dolgokat belőlük rövideden irassa ki, ugy adja vissza a felséges Helytartó

Tanács levéltárába, azon ifjaknak pedig ezen munkáért naponkénti fizetés adassék.

Az iskolai tanítókat illető cikkelyeknek olvasása alatt szóba hozatott az is, hogy a debreceni anya iskolához, odavaló tanítók oly szakaszt állítottak fel, hogy minden deákot esküvéssel kötelezzenek a magok iránt holtig fentartó hűségre és tiszteletre, melyből mivel sok hamis esküvések és illetlenségek következnek, elvégeztetett, hogy mivel a tanítóknak arra hatalmuk nincs, hogy maguktól az iskolában legkisebb kötelező szokásokat is felállithassanak, azért minden eféle rendelkezéseket a püspöki cons. székek vizsgáljanak meg, és a mit jónak találnak erősítsék meg, amit pedig nem, azonnal töröljék el.

És mivel a debreceni collégiumnak régi törvényei is az időknek mostani környülállásához képest változást kívánnak, azért azokat is ugyanazon püspöki consistorialis szék, a debreceni ekklezsia presbyteriumával egyértelemmel levén új szemre vegye, és megjobbitsa.

Továbbá az ekklezsiai jövedelmek rende iránti deputatio munkájából felolvastatott Véber Simon Péter pozsonyi könyvnyomtatónak aziránt benyújtott kérése, mimódon lehetne az evangelica ekklezsiák és iskolák számára szükséges könyvek nyomtatásából az evangyéliomi két vallások szükségének pótolására valami jövedelmet szerezni? mely iránt most előre csak az végeztetett, hogy a 4 püspöki consistorialis székek nevével minden időhaladék nélkül adattassék be egy esedező levél Felséges urunknak, afelől, hogy a helvetiai vallástételt követők részére méltóztassék Ő felsége az említett könyvek nyomtatására különös és más könyvnyomtatókat kirekesztő exclusivum privilegiumot engedni, mely ha megnyeretik, ami bővebb rendelkezés ezen dologban kívántatni fognak, azokat a felállítandó Generale, vagy közönséges Consistorium tegye meg.

Ezután az előbbi ülésnek jegyzőkönyve elolvastatott és helybenhagyatott.

A hátralevő ekklezsiai törvényeknek, vagy kánonoknak

formába vétele pedig tovább is az 5 elegendő deputatio jegyzőire bízott, s ezzel az ülés eloszlott.

Tizenharmadik ülés, mindszent havának 11-dik napján.

A tegnapi ülés jegyzőkönyve közönségesen elolvastatván, kevés változtatással helybenhagyott. Azután:

Az egyházi felsőbbiségek elrendeléséről készített, s arra már ezelőtt kinevezett jegyző urak által rendbe szedett egyházi törvények hasonlóképen közönségesen elolvastatván, némely igazításokkal megállapítottak. Mely alkalommal

A superintendentiák pecsétjeiről emlékezet esvén, közönségesen az végeztetett, hogy azok mind körülállásával irattassanak le, a mint is azon munkának végbe vitelére azonnal Mgos előlülő gróf a főtiszteletű szuperintendens urakat, mint a kiknek gondviselése alatt másképen is azon pecsétek állanak, nem különben a külső rend közül t. Puki Ferencz, és Csanády György urakat méltóztatott kinevezni.

Ugyanakkor az iskoláknak igazgatásáról készített ekkleziiai törvények az ujabban összeszedett formába közönségesen elolvastatván némely igazítással helybehagyattak.

Az eképen elolvastatott és rendbeszedett ekkleziiai törvényeknek leiratása felől szó esvén, végeztetett, hogy azok délután itt Budán közönségesen diktáltassanak, a minthogy azon írásra való felvigyázásra t. kir. tanácsos Szathmári Király József ur felkérte.

Ezekután a Mgos előlülő gróf tette azon említést, hogy t. Tessedik Sámuel szarvasi ágost. evangyélikus predikátor ur, Ömltségánál bemutatván a földmivelésről készített hasznos munkáját, jelentette, hogy az már az ágostai vallást tartó t. zsinatban is felolvastatott, és annak elterjesztése és előmozdítása felől végzés tétetett, ezen előadásra közönségesen végeztetett, hogy miután a folyamatban levő zsinati nagyobb munkák elvégeztetnek, azon közhaszonra célzó munka is közönségesen el fog olvastatni, s ezzel az ülés eloszlott.

Tizennegyedik ülés, mindszent havának 12-dik napján.

Az előbbi ülés jegyzőkönyve elolvastatván közönségesen helybehagyatott. Ez alkalommal a tegnapi végzéshez képest a püspökségek pecsétjeinek leírását az avégre kiküldetett urak beadván, az a munka közönségesen elolvastatott, és ide Q. betű alatt csatoltatik; melyről közakarattal végeztetett, hogy azon pecsétekkel tovább is a püspökségek a címerekre nézve éljenek, úgy mindazáltal, hogy azoknak felülírása következőkép igazittassék meg:

„Sigillum Superintendentiae Ecclesiar. Helveticæ Confessioni addictarum, N. N. Renovatum Anno 1791.“ Erről pedig az egyházi törvények közé egy különös cikkely tétessék, azonban az előbbeni pecsétek a püspökségek levéltárházaiba továbbra is az eddig pecsét alatt kelt iratoknak bátorságára nézve megtartassanak.

Annakutánna az egyházi fenytékekről, már azelőtt kérésztetett az evégre kirendelt jegyző urak által ujabban rendbeszedett ekklézsiái törvények közönségesen elolvastatván, némely igazitással helybenhagyattak, mely alkalommal

a Mgos előlülő gróf ur előadta, hogy amely elolvasott, vagy elolvastatandó cikkelyek iránt senki által az ülésben valamely megjegyzés nem tétetik, azokban való közönséges s tökéletes megegyezése mindeneknek, már azzal feltétetik, melyben mind az egyházi, mind a külső renden levő tagjai ezen t. gyülekezetnek Ömltsáágával megegyeztek.

Ugyanakkor a házas s ágot illető ekklézsiái törvények az ujabban összeszedett formában közönségesen a taxáknak meghatározásával együtt elolvastatván, némely igazítások mellett helybenhagyattak.

Azon módon olvastattak az iskolai tanítók és iskolai mesterek iránt kidolgozott, és uj rendbeszedett ekklézsiái törvények is, s hasonlóképen némely igazításokkal helybenhagyattak.

Végtére az ekklézsiái és iskolai fundatiókat, jövedelmeket, és azokkal való gazdálkodást, sáfárkodást illető törvé-

nyek is elolvastatván, némely igazítások mellett azok is helybenhagyattak. Ez alkalommal pedig az végeztetett, hogy a fundatiók és jövedelmek feljegyzésének az ezen tárgyban munkálkodott elegyes deputatio által kidolgozott módja minden püspökségnek avégre kiadattassék, hogy azoknak felirattatása szerint vitetessék véghez.

A Mgos előlülő gróf a t. zsinat elibe adván azt, hogy mivel már az ekklézsiái törvényeknek közönséges elolvasatása elvégeztetett, szükség, hogy azoknak leiratása is ugy vezéreltessék, hogy holnapig elkészülvén, az egész munka egyszer Ő felségének, másodszer a F. Helytartó Tanácsnak, harmadszer királyi biztos ur Őexjának, negyedszer pedig a 4 püspökségnek elkészítettessék az aláírásokkal együtt.

Mely előadásra, az végeztetett, hogy t. Csanádi György, Domokos Lőrincz, Csonka László, Büdöskuti Imre és Horváth Adám urak felvigyázása és igazgatása alatt ezen irás ugy siettessék, hogy még holnap tiz órakor tartandó ülésben a t. zsinat tagjai neveinek aláírásával meg is erősítettessék.

Másodszer ugyanazon előlülő Mgs az Ő felsége eleibe felküldendő ekklézsiái törvények mellé alkalmaztatandó alázaatos esedező levélnek szükséges voltát is előadván t. Domokos Lajos ur egy fontos és az egész t. zsinat mostani munkájának, nem különben az evangelika vallást illető hazánk törvényeinek velejét magában foglaló előljáró beszédét bemutató levelet olvasván el, az kevés igazítással helybenhagyatott, és aziránt közönségesen az végeztetett, hogy az az ekklézsiái most készített és Ő Felségének felküldendő törvényeknek részint eleire, részint pedig végére irattassék, amint ezt a belefoglaló ekklézsiái törvényekkel együtt az R. betü alatt megláthatni.

Harmadszer Ő Felségéhez az elkészült ekklézsiái törvényekkel felküldendő követeknek kinevezése, és azoknak adandó utmutatás iránt ugyanazon Mgos előlülő gróf említést tevén, végeztetett, hogy abban az ágostai vallástételt követő atyafiakkal egyetérteni szükséges levén, azon kinevezés a holnap napra halasztassék. Azonban a követeknek az az utmutatás

fog adatni, hogy azok a felküldött ekklézsiái törvényeknek semmi változtatásában teljességgel ne avatkozzanak.

Hogy pedig az Ő Felsége reménylett válasza ezen t. zsinatnak a maga útján tudtára lehessen az ekkl. törvényeknek felküldése mellett kérni kell Ő Felségétől alázatosan engedelmet, hogy az adandó kegyelmes válasz közzsinatba hirdettessék ki.

Végre az isteni tiszteletbeli szokásnak, vagy Liturgiának kidolgozására a t. zsinat kérje főképpen a Mlgos. előlülő grófot, a többiek közül pedig kinevezte a világiakból Horváth Ádám urat, a belső rendből: t. püspök Hunyady Ferencz, Tormásy János, Péczely József, Kalmár József, Szőke Ferencz, Szőnyi Bénéjámín és Szikszay György uraimékat. És ha kiket még a püspökségek szükségesnek vélnék, azokat is hozzájuk adhassák. Kik a munkát magok közt felosztván, előbb ugyan a püspökségeknek, azután a közönséges t. Consistoriumnak fogják megvizsgálás végett átadni, hogy aztán a második ülésben tett végzés szerint közhaszonra bocsátassék, melylyel az ülés eloszlott.

Tizenötödik ülés, mindszent havának 13-dik napján.

A tegnapi ülésnek jegyzőkönyve legelőbb is felolvastatván, közönségesen helybenhagyatott; azután kérdés támadván arról, honnan fizettessenek azon érdemes személyek, akik akár a házassági törvény kiszolgáltatásban, akár pedig a generale consistoriumban munkálódni fognak, végeztetett, hogy:

Mint hogy a superintendentiák közönséges szükségei mind- eddig leginkább a templomok ajtai előtt evégre az urvacso- rája kiszolgáltatása alkalmával kitett perselyekben letett alamizsnából pótolattak, arra nézve elvégeztetett, hogy mind a generale consistorium, mind a superintendentiák az e részben már több ekklézsiákban fennálló jó rendet behozni, s ezen alkalommal gyült egész alamizsnát a püspöki kaszszáha hiba nélkül beadni szoros köteleességüknek tartásák. Annakútánna:

Az ezen t. zsinat által készített, s rendbeszedett és tisztán leirattatott ekklézsiái törvények újra közönségesen elol-

vastatván ismét jóvá hagyattak, és valamint Nmltsgu királyi biztos Almásy Pál ur öexja, ugy a Mltgos előlülő gróf urnak, nemkülönben a t. zsinatnak minden jelenlevő érdemes tagjainak neveik aláírásával megerősítették. Ez alkalommal a Mltgos előlülő gróf méltóztatott jelenteni, hogy mivel már ezen zsinatnak ezuttal, és minekelötte Ő Felségének kegyelmes válasza megérkezne, utolsó ülése vagyon; illő hogy az ágostai vallástételt tartó t. zsinathoz búcsuzó küldöttség küldessék, ahozképest azon követségnek végbevételére nevezettek:

a külső rendből: t. Szathmáry József és Pázmándy József urak;

a belső rendből: t. Szikszay György és Torkos Jakab uramiék; kik is kevés idő mulva oly válaszszal tértek vissza, hogy még 12 óratájban eloszolván az ágostai t. zsinat a követ urak m. kir. biztos Bruntzvik József gróf öexjához és előlülő báró Prónay László ur öexjához, nemkülönben generalis inspector Mltgos tanácsos Balogh Péter urhoz mentek, és búcsuzó követségekét mindenik helyen előadván, azt azon méltóságok az egész t. zsinat nevében barátságos, atyafiságos köszönettel vették, s tovább is magokat ezen t. zsinatnak mind közönségesen, mind pedig különösen annak érdemes tagjainak szívességekben, barátságokban magokat, és hiték sorsosait ajánlották. — Továbbá:

Az ekklézsiái törvényekben említett és most előadott születetteknek, esküttetteknek és megholtaknak feljegyzései iránt való matricula formája elolvastatván, végeztetett: hogy a superintendentiáknak avégre kiadattassék, hogy az ekklézsiákban a matriculák a szerint rendeltessenek el; ugyanakkor

Méltóztatott a Mltgos előlülő gróf a tegnapi ülésben emlékezetbe volt tiszt. Tessedik Sámuel szarvasi ágostai pred. urnak a földmivelésről kiadott munkájának elolvasására megemlékezni, mely is közönségesen elolvastatván, végeztetett: hogy a t. superintendentiáknak oly véggel fog kiadatni, hogy aziránt a magok vélekedéseit adják be, azalatt is pedig a gyermekek nevelését ugy intézzék, hogy azok amenyire lehet a földmivelésben és gazdálkodásban oktattassanak.

Végre a Mltgos előlülő gróf az elkészült munkával Bécsbe Ő Felségéhez küldendő deputatio kirendelésének szükséges voltát előadván, a t. zsinat által maga Ő méltósága arra kéretett, hogy személye azon követséget felvállalni, és azzal is vallásunk boldogulása körül hasznosan gyakorolni szokott buzgóságát megtetézni méltóztassék; ki is azon e követséget önként ajánlván, melléje Mltgos ifj. gróf Rháday Gedeon, Vay István, és minden történetre Vay József urak a külső rendből, a belső rend résziről pedig t. Kármán József és Szöke Ferencz uraimék rendeltettek.

Ezuttal Mltgos előlülő gróf méltóztatott a t. zsinatnak azt is előhozni, hogy szükséges volna követséget rendelni Ő kir. hercegségéhez Palatinus urunkhoz, és azáltal, valamint hálaadásunkat jelenteni, ugy egyszersmind a felküldendő munkának Ő Felsége által leendő megerősítésére nézve hathatós közbevetését alázatosan kikérni. Melyvégre kinevezettek:

A világiakból M. gróf Teleki József, M. id. gróf Rháday. M. Pogány Lajos, Vay István és Pécsy Imre urak.

A papi rendből: egy superintendens, Tormásy János, Kármán József és Szöke Ferencz.

Hasonló végre M. gróf országbirájához követeknek rendeltettek:

A külsők közzül: Vay József és Rhédey Ferencz urak.

A belsők közzül: Göböl Gáspár, és Péczely József, ezeknek kinevezése után a M. előlülő gróf egy fontos beszédet tartott.

Végezetre püspök Halász József ur az ide csatolt hálaadó imádsággal a gyűlést berekesztvén minekutánna az egész t. gyülekezet Mltgos királyi biztos ur Őexja, nemkülönben Mltgos előlülő gróf irántavaló hálaadását, egy közönséges „Éljen!“ felkiáltással jelentette volna: az ülés eloszlott.

Közli: Révész Imre.

II.

Igazgatói jelentés a máramaros-szigeti helv. hitv. lyceum állásáról az 1874. évi július hó 6-kán tartott zárünnepélyen.

Azt az esztendő, melynek most véghatáránál állunk, t. Gyülekezet, nem a szokott viszonyok között nyitottuk meg. Máskor a vidám öröm nyájasságával fogadtuk egymást, tanárok és tanítványok, az üditő pihenés napjai elmultával: most kilenc hónapja a viszonttalálkozás örömeinek csak az az egy kuforrása volt, hogy „még élünk,“ hogy nem multunk el, mint azok, a kiket éppen bocsátottunk volt el körünkől, s vissza csupán haláloknak hire érkezett. És még ez a viszontlátás sem volt minden homálytól tiszta, mert az anyira rettegett viharok még mindig hallatszottak dörgései, a terhes fellegek rongyai még mindig csüngöttek alá, s aggódnunk kellett, vajjon a természet folyásának ellenséges áramlata nem fogja-e elcsüggeszteni azokat az ifju argonautákat, akik a tudomány és művelődés arany-gyapjáért hazánk e bérces szegletébe, mihozzánk, szokták tenni fáradalmas utjokat.

Istené a dicsőség, hogy a pusztító ragály kidühöngte magát, vele együtt szüntek aggodalmaink is, elült a rettegés,

S a b é k e s z e n t g a l a m b j a , f é l v e b á r ,

L e s z á l l t k ö r ü n k b e é s t a n y á t f o g o t t ;

a tudományoknak szentelt falak lassan-lassan népesedni kezdtek, s nem sok idő telt belé, hogy együtt voltak immár tanítók és tanítványok, s megkezdhattuk végre a munkát, melyet hivatásunk előnkbe szabott, melynek eredményét várja tőlünk a haza, a vallás, az emberiség.

Önérzettel mondhatom ki T. Gy., hogy mi, kiket ez intézet pártfogósága a tanítás-ügy vezetésére meghívott, dicsekedésünknek tartottuk mindenha szolgálni e nagy fontosságú körben, mert úgy véltük, hogy ezáltal részeseivé leszünk mintegy a teremtésnek, mely a föld sarából gyurt testet a szellem-világnak alakítja által osztályos társává: de nem tennék helyesen, ha másfelől elhallgatnám azt, ha azt is be nem

vallanám, hogy hova-tovább halad a kor a maga fölvetett irányában, annál terhesebbé válik a pálya, melynek mi tanárok magunkat áldoztuk, teljes mértékben érezvén súlyát az ó-kori böles, Plutarch, ama mély jelentőségű nyilatkozatának, hogy a gyermeknevelésnél lélekbevägöbbs munkája egy sincsen.

Igy, mikor az évet megnyitottuk, természetes volt a gondolat, minők lesznek azok az ifjak, a kiket részint a magok, részint a szülék bizodalma vezető gondjaink alá bocsátott? hoztak-e romlatlan szivet, hoztak-e fogékony kedélyt? Mert valamint végre is nem az teszi a tanár pályáját terhessé, hanem azoknak száma, a kik ajkának szózatát hallják: úgy másfelöl a munka sikerét egyik, mint másik résziröl az fogja előteremteni, az biztosítani, ha az említett tényezők nem hiányzanak.

S ez az a körülmény, mely az eredményt, jóllehet a felelősséget magunkról elhárítani egyáltalában nem kívánjuk, mert gyermek- és ifju-nevelésről van szó, legtöbbször kétségessé teszi.

Nem is ok nélkül.

Nem csupán az egyénekkal áll az iskola, a tanár szemben, gyermekkel és ifjakkal, hanem ezek „egy darab életet“ is hoznak már magokkal a tanintézetbe, és mint Horác magát kifejezi, post equitem sed et atra cura, a mely oly élesen magán viseli az idő uralkodó irányát, hogy ennek kinyomatát többé-kevésbé a legtöbb növendéken föl lehet ismerni.

Körülbelül három évtizede, mióta Magyarország közelebbi kapcsolatba jöven Európa előhaladottabb népeivel, az ott virágzó „anyagijólét“ látása kábító hatást gyakorlott tagadhatlanul nagyon elmaradt nemzetünkre. A versenynek, egyébként nemes és dicsérendő, ösztöne sorompóba szólitotta e hon jobbait; e törekvés éreztetni is kezdé magát nem sokára, s mind nagyobb-nagyobb tért foglalt el köz- és magán életünk felett ez eszmének, ez iránynak mindent elárasztó hatalma.

Gyakorlati emberek akartunk lenni egyszerre. Nem azt kérdeztük többé, mi lehet nemesítő hatással életünkre, hanem azt kerestük mindenek felett, a mi a külső anyagi jobb-létet mozditja elő; s így egyszerre csak ott találtuk magunkat kellő közepén az anyagi asszág bálványimádásának, elhagyván az oltárt, melynél eddig a szellemi művelődésnek áldozánk, s hasztalan volt felszólalása a human miveltség apostolainak, elnyomta ezek gyenge szózatát a „virtus post nummos“-féle elv embereinek messze harsogó kiáltozása.

Ily eszmékkal levén saturálva a társadalom, ilyenekkel a családi élet: kimaradhatlan volt, hogy e helyzetnek közoktatási állapotainkra is visszahatása legyen. A közönség más igényekkel lépett fel a tanodák irányában; más követelményeket tűzött ki, s balul értelmezvén azt a régi igazságot, hogy „nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk,“ a kézzelfogható közvetlen hasznót állította fel a közoktatás utolsó feladatának.

Hogy az életnek kell nevelnünk: az kétségtelen igazság; hiszen az embernek épen rendeltetése, hogy hasznos tagja legyen a társadalomnak. De ennek az elvnek azért nem szabad utilitaris mussá fajulni, mely minden lépésénél azt számítsa, hány kamatot fog az hozni az anyagi élvezetek pazar konyhájára.

De a futó-tűznek, ha egyszer erőt vett, nem lehet egyhamar gátat vetni. A ferde gondolatoknak e futó-tűze uralkodik még most is társadalmunkban, uralkodik családainkban; s ha itt-ott látunk, a kik sietnek oltani e pusztító elemet, a kik magokat legalább a józan belátás hidegsegével védik elene: anyival nagyobb tiszteletünket érdemlik, mentül kevesebb ezeknek száma.

Ime, ilyen az az előkészítő iskola, mely a szív- és értelem-képzés palaestráinak adja mai napság a legnagyobb contingenst; s csoda-e aztán, ha a tanító-intézeteknek oly módfeletti erőt, mondhatnám erőlködést kell kifejteniök, hogy az igazi kerékvágásból már kezdetén kikökkent ifjúságot vissza

tudja terelni az egyedül helyes utra, a melyen lehet eljutni csupán emberi s hazafiui rendeltetésünk nagy céljához?

Nem tagadom el, sőt szomoruan teszek róla vallomást T. Gy., hogy majdnem harminc éves pályafutásomnak kivált utóbbi évtizedében nem egyszer volt módom azt a keserű tapasztalást tennem; menyire alá volt vetve e kor ifju nemzedéke a családi élet körében beszivott azon elveknek, a melyek az anyagiasságot tevék magok elé célul; mily lázas sietséget szerettek tanusítani még abban is, hogy az „iskolai port,” mint szokták mondani, mentül hamarább leverhessék magokról s belépjenek a zajos életbe; mily kicsinylőleg beszéltek a tulajdonképi szellemképzésről, elégedetteknek mondván magokat már azzal is, ha némi külsőséget el-sajátíthatnak, ha szinte a lényeg maga ismeretlen marad is előttök, csakhogy ez mentül kevesebb fáradsággal, mentül hamarabb megtörténjék . . . S az a keserűbb, hogy mindez eszmékkel már „eltöltve“ léptek e tanoda falai közé a jövő honpolgárok, sőt talán leendő — nép- és honatyák!

Lelkünk erőinek minden megfeszítésére volt szükség, hogy küzdjünk ez áramlat ellen, mely a barbarismus özönvizével fenyegette az életét csak a regenerációban található egész nemzedéket; s ha sikerült, a mint hogy sikerült is, ha nem egészen, de legnagyobbbész, kivívni az ifju kebelben a szellemiek jogosultsága iránti érzetet; ha sikerült, a mint hogy sikerült is, megnyerni egy bizonyos százalékát a tudományos művelődés iránti komoly érdeklődésnek; ti ifju barátim, ne felejtsetek el, hogy azon polgári vagy tudományos koszorunak, mely most halántékaitokat ékesíti, levelei között csillogó gyöngyök a mi, a ti tanáraitok veríték-csöppjeiből vették származásokat.

Az az év is, melyet most befejeztünk, küzdelmeiben hasonló volt elődeihez. Azok a növendékek, a kik négy és fél százon felül látogattak meg bennünket, hogy tőlünk hallják a tudomány igéit, a mi vezetésünk alatt képezzék szívöket s eszöket, anyi különböző hajlammal, tehetséggel, akarrattal jelentek meg közöttünk, hogy vezetésök szintén nem

tartozhatott a könnyű feladatok közé. Meg kellett előbb őket nyerni rendeltetésöknek: le kellett rombolni keblökben az előítéleteket, hogy céljokat tisztán lássák át; s csak azután lehetett hozzáfogni az építés munkájához.

Meg kell mondanom T. Gy., hogy ez amily nemes, amily méltó, épen oly fáradtságos munka volt. De ahol a cél iránt tisztában vagyunk: nem lehet ott kétségeskednünk az eszközök felett sem. S mi nem is kétségeskedtünk soha, egy pillanattig sem, épen azokat az eszközöket használni fel, a melyekről ugy voltunk meggyőződve, hogy a sikert legjobban biztosítják.

Nem állítom, hogy mindenben s mindenkinél meglett ez a várt siker. Hiszen az evangyéliomi mag is ahhoz képest hozott vagy nem hozott gyümölcsöt, a minő földbe esett az. A mi általunk hintett magvakra nézve is nemcsak a termőtalajok voltak meg, hanem a sziklák is és a tövisek; amazok nem engedték gyökeret verni, ezek elfojtották a csemetét, amely kikölt volt.

De a legnagyobb részt csakugyan dicsérettel kell kiemelnem ugy a tanulásban, mint a jó magaviseletben. A tanári szeretet, mely nem engedi, hogy a tanoda javító fogháznak tekintessék, mint atyát és fiut kapcsolt egybe mindnyájunkat; a türelem a fogyatkozások iránt türelmesekké tette őket is azok kiépítésében; a kitartással vitt munka kitartást szült ö bennök is, hogy fejlődésök, szivnemesedésök biztosittassék. És mi azt hiszszük, hogy ezek azok az eszközök, a melyek, mint mindenben, ugy a nevelés és tanítás terén is szülik az eredményt.

A római kornak egyik kiváló tekintélyű neveléstani írója azt mondja, hogy az elméleti szabályok magokban véve nem vezetnek célhoz, s ha azokhoz a gyakorlat hozzájuk nem járul, tökéletes szónokká senki sem válhatik. Ezért kívánja tanodai szervezetünk is, hogy az elméleti tanításokhoz csatoltassék hozzá a gyakorlat is az önmunkásság ébresztése által. Ezért van az, hogy tanár-karunk a tanítottaknak nem gépies beszoktatásán igyekezett, nem a szájnak és pusztá em-

lékezésnek tanított, hanem folyvást azon volt, hogy minden tanosztály növendékeit, kit-kit korához, képzettségi fokozatához képest, a maga körében öngondolkozásra, a hallottaknak önálló feldolgozására serkentsen, szoktasson, a tanulmányozásra nekik módot és ösztönt szolgáltatasson. A ki mindig csak járszalagon vezetetik, az félénk, bátortalan, önbizalmatlan lesz.

Két ut állott e célból növendékeink előtt ez évben is. Egyik azok a pályázatok, melyeket a tudományok különböző ágazatainak tanulmányozására részint ez iskola kormányzó-testülete alapított, e célra rendelvén a b. Szentkereszti és Kádár Mózsés-féle alapítványokat, részint kegyes jóltevők léptettek életbe örök, e célú, adományaikkal (u. m. Balog Péter, Szarka József, Nagy Sándor és Vámosi Mihály). A másik tér az önmunkásságra a Magyar irodalmi Önképző-társulat kebele volt.

A pályaversenyen 6 feladat tüzetett ki, a melyekre 19 munka adatott be. Ezeknek sorsa a bírálók által eldöntetvén: a következő eredmény mutatkozott.

Az első kérdés ez volt: Fejtsenek ki és soroltassanak el azon természettani törvények, a melyek szerint az emberi testnek egyes kiválóbb részei, mint meganyi gépműszerek, működnek, főtekintettel az emberi test mozgási, érzék- és táplálkozási szerveire, alkalmazott példákkal s ezekre vonatkozó számításokkal felvilágosítva azon igazságot, hogy az ember, mint pusztán fizikai lény is, az élő lények között legtökéletesebb.

Egy felelet küldetett be s így versenytárs nélkül pályázt. A kirendelt bírálók jelesnek ítélték a művet s érdemesnek a jutalomra. Szerzője Petrovics Lajos 2. b. o. t.

A 2-dik kérdés ez volt: Kivántatik Mária Terézia és fia József uralkodásának befolyása a magyar nemzet életére egyházi, politikai és társadalmi tekintetben. A beküldött 5 felelet közül az első jutalmat nyerte a Mándy Lajos 1. b. o.; a 2-dikat a Kutka Gábor 2. b. o. tanulóé.

A 3-dik kérdés volt: Irassék meg II. József császár életrajza. Öt pályamunka adatott be, melyek közül a bírálók 3-at emeltek ki különösen, egyet jutalomra, kettőt dicséretre érdemesítvén. A nyertes mű szerzője Solcz Béla; a dicséretesekéi Fuhrman Ferencz és Kovási Illés, mindhárman 5-öd osztályu tanulók.

A negyedik kérdés ez volt: Nagy Lajos nápolyi hadjáratának okai, lefolyása és következményei. A beadott 3 pályamű közül annak íteltetett, mint legjobbnak, a jutalom, melynek a jeligés levél szerint szerzője Palmer Kálmán 4-ed o. tanuló.

Az 5-ik kérdés ez volt: Kivántatik magyar hölgy életrajza. Egy mű pályázott csak, a jutalom nevét viselő „Hatvani Mária“ életiratával; s miután hiányai mellett is a szorgalmat nem lehet tőle megtagadni az adatok egybeállításában, nyelve pedig épen korrekt: a jutalom nekie kiadatni határoztatott. Szerzője Szilágyi Bénéjámín 2-od bölcsészetsz. tanuló.

A költészeti jutalomra, mely „Elegiát“ kívánt a „muhi-i pusztán,“ versenyzők közül a jutalom a viszonylagosan legjobb mű szerzőjének, Szabó Károly 6. oszt. tanulónak, íteltetett.

Emlitém, hogy a másik tér, a melyen ifjaink magokat az önmunkásságban gyakorolhatták, a Magyar irodalmi Önképző-társaság volt. Tiszteletes kör, mely 1790-től fogva, a mikor Kis János, az elsőnek alapját Sopronban megveté, anyi munkás kezet adott a magyar hazának és sikerével oly nagy dolgoknak lett előképévé. E mi kised, de hangya szorgalmu társulatunk is dicsekedve tekinthet multjára, amely nem egy ifjunak kebelében lobbantá lánggra azt a szikrát, mely most már tiszteletreméltó fényvel állhat és áll azoké sorában, akiket a kor szavajárása a „nemzet napszamosainak“ nevez. Nem szólok azonban hosszasabban felöle. Fogja azt tenni megbizott titkára még ez ünnepély folytán: de kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy a társulat Maklári Miklós tanártársunk elnöklete alatt, az ő fáradhatlan és jóaka-

ratu tanácsadásai s utmutatásai nyomán derekasan megfelelt feladatának. Lebegjen is, ifju barátim, folyvást előttem elődeitek képe! Az ő példáik után reátok is vár az a pályafény, melynek ők már birtokosai. Kicsiny ugyan és csendes az a kör, melyben forogtok: de edződik itt is a lélek, hogy erős legyen arra az időre, a mikor be kell állani majdan a szellem érdekeiért küzdők sorába.

Előadván így rövid vonásokban a szellemi képet tanodánk belső munkálkodásáról, hálátlanságot követnék el, ha elfelejtkezném azokról is megemlékezni, a kik, mint jóltevő, pártfogó szem örködtek fölöttünk, a kik megoszták velünk filéireiket, hogy ott, ahol kell; segítsenek bennünket célunk elérésében.

Első helyen emlitem meg a máramaros-ugocsai és szatmári ref. egyházmegyék azon 24 egyházközségét, a kik, ősi szokás szerint, ifjaink közül innepi követeket kívánván magokhoz, hogy velök jótéteményöket közölhessék, ez uton s e célra a lefolyt évben 1940 frtot áldoztak. Isten áldja meg őket e nemes buzgalmokért! Amit e téren tettek, gazdag kamattal fog az a hazára és anyaszentegyházra visszatérülni egykoron.

A hála-köszönet érzelmeivel emlékezem meg azokról is, a kik részint könyvtárunk, részint muzeumunk gyarapításához járultak becses adományaikkal, vagy növendékeink serkentéséhez hozták meg adományaikat. A D o b y Antal, S z a p l o n c z a y Sándor, dr. B a t i z i Endre, S á f r á n Péter és V á r a d y Lajosné neveik mintegy rendes rovatot képeznek egy idő óta e sorban; nem különben a M a g y a r t u d. A k a d e m i a és a F r a n k l i n - T á r s u l a t állandó jóltevőink közé vannak följegyezve. A kik így osztoznak az ösök nemes tetteiben, így utánozzák azokat: osztozni fognak a hála, az emlékezet nyilvánulásaiban is, a melylyel azoknak neveit folyvást felujítani mint eddig sem voltunk feledékenyek, ugy ezután sem leszünk soha. Hiszen az emlékezetnek e világa az, a melylyel hozzájok már közelithetünk, s az, ha hozzájok, nemes szellemökhöz tettekkel méltók lenni igyekeznünk.

— Ezeket kellett elmondanom T. Gy. tanodánk belső

életéről az 187³/₄-ben. Legyenek ezek előttetek újabb bizonyosság arról, hogy azok, a kiknek kezeibe e tanoda ügyei le vannak téve, nem ismertek most sem szentebb kötelességet, mint mindent elkövetni, hogy e tanintézet benn erejét, virágzó állapotát, künn jó hírnevét ezután is folyvást ne csak megtartsa, hanem meg is érdemelje.

Forró köszönetet mondok ez alkalommal mindazoknak, a kik e tanoda javát, virágzásának ügyét szóval és tettel munkálni ez évben sem szüntek meg. Adjon Isten nekiek jutalmat ezért abban az öntudatban, hogy jó akaratjokat oly ügynek rakták le oltárán áldozatul, melynél nemesebbnek, messzekihatóbbnak nem áldozhattak volna.

Fogadjátok bucsú szavaimat ez utolsó percekben ifju növendékeink. Szerető karok közül jöttetek volt hozzánk a szülői házból, szerető karok, boldogulástokért érző sziv fogadott, annak melege éltetett egy éven keresztül. Vigyétek el magatokkal ennek emlékezetét; őrizzétek azt mind a napiglan, a mikor ismét találkozni fogunk!

Tihozzátok különösebben kell szólanom, pályavégzett ifjaink. Ti leszakadtok azon emlőről, a melynek teje anyi éveken keresztül táplált életadó nedűjével. Önálló pályát nyitok magatok előtt . . . magatok emberei lesztek . . . De bármerre, bárminő helyzetbe juttasson a gondviselés: megvárunk egyet töletek, megvárja azt ez a szeliden vezérlett édes anya, hogy az anyai tej édességéről el ne felejtkeztek. Mi örvideni fogunk minden napnak, mely boldogságtoknak hírét fogja hozzánk hozni. Isten veletek!

Immár nincsen egyéb hátra, mint hogy megköszönjem a T. Gyülekezetnek résztvevő figyelmét, melylyel ünnepélyünkön megjelenni sziveskedett; köszönetet mondanom különösen Néked, szeretett főpásztorunk, Főtisztelendő Püspök ur. Ötven éve lesz mindjárt, hogy a nagy emlékü Budaiban, az igazi Ézsaiás lelkü főpásztorban, utolszor tisztelte e gyülekezet, benne a tanoda, egyházának első férfiát. S a gondviselés, ime, nekünk tartá fenn a szerencsét, hogy mi láthassuk anyi évek multával azt, a kihez bennünket a hitbeli atyafiság-szent érzelmei

csatolnak. Irattassék meg a következő nemzedéknek...! ezt mondom én is a sz. íróval. Az Ur pedig engedje, hogy e látogatásnak igazán megújult nemzedék örvendhessen, s hálával emlegethesse ez iskolának krónikája a napot, melyen főpásztorát fogadhatták be ennek falai.

Isten tartson meg mindnyájunkat kegyelmében ezután is. Virágoztassa e tanintézetet, melynek alap-köveit az ő lelkétől ihletett kegyesek az ő nevében tették volt le századok előtt.

Adjon mindnyájunknak békét, boldogságot és majdan örvendetes viszonttalálkozást az elkövetkező 187 $\frac{4}{5}$. esztendőben.

Szilágyi István, igazgató tanár.

III.

A németországi népiskolák jövője.

A ki a németországi népiskolák terén csak valamenyire is otthonos s az itt uralkodó mozgalmakat csak némi figyelemmel is kíséri, az kénytelen azon szomorú meggyőződésre jutni, hogy népiskoláink helyzete súlyosan veszélyeztetett s azok jövője homályos és zavaros. Minden háztetőről predikáltatik ugyan, hogy korunk ezen kedvenc gyermekének, az egyházanya szűk és nem illő hajlékából s ki nem elégitő gondozása aluli kiszabadításával s az államatya téres és szabad házába s gondosabb és észszerűbb ápolásába való áthelyezésével az a kedvenc gyermek örvendetes diszlésnek s alig sejthető virulásnak néz elébe. Ámde, mily végzetteljes! Ugyanazon pillanatban, melyben az állam egész gyengédséggel zárja karjaiba a kedves gyermeket, máris feltünőleg mutatkoznak annak mély és benső megbetegülésének kórtünetei s annak jövője miatt máris súlyos aggodalmak merülnek fel. Keresnek ugyan mindennemű gyógyszert; általános és különös határozatokat bocsátanak ki; értekezleteket tartanak férfiakkal és nőkkel; szerelvényekkel és könyvekkel ellátott gyógytárakat állítanak; a beteget mindenféle pótlékokkal didelgetik, me-

lengetik, — de a fenyegető feloszlást eltávolítani, a bajt lecsilapítani még mindig nem képesek. Tudva van, hogy az iskola már előbb is panaszkodott az egyházra, a csekély gondozás miatt, melyben azt részesíti, a sovány táplálék miatt, melyet annak adott s a szigorú fegyelem miatt, melyet tűrnie kellett.

De a panasz folyton tart; az iskola az állam gondozása alatt sem mozoghat és terjeszkedhetik kellőleg; még ma sem részesülhet kielégítő táplálékban; még ma sem érezheti magát jól; még ma sem adatik meg neki a valódi, figyelmes és gyengéd ápolás s következésképp még ma is betegnek kell lennie. A fájdalom — mint a beteggel rendszeren történni szokott — az örömmel és reménnyel, a panasz a legörvendeztetőbb, legboldogítóbb kilátással folytonosan váltakozik ugyan s az iskolai lapok még mindig a legáradozóbb szavakban fejezik ki a fokozott életképességet: de mindez megcsalhatja-e a beteg környezetét? Senkise vesse szemünkre a pessimismust s ne vádoljon feketevérűséggel, ha attól tartunk s azt itt nyíltan ki is mondjuk, hogy a német népiskolák jövője zavaros, hogy közelgő hanyatlásuknak tünetei félreismerhetlenné s nagyon is szembeötlők.

Már magában véve az is aggasztó jel, hogy a tanításra való hajlam s a tanítóságra vágyás népünkénél oly szembetűnően kialakulóban van s a tanítóságra készülők száma évről-évre megfogyatkozik. De mi lesz hát az iskolából, ha nem lesznek többé tanítóink? Egyik iskolát a másik után építik, egyik osztályt a másik után rendezik: de hol vegyünk hát tanítókat? Könyvtárakat alapítanak, szerelvényeket gyűjtenek, egyre fokozzák az osztályok teendőit: de hol késnek hát a tanítók? Államszolgákká teszik őket, pótlékot adnak nekik, felmentik őket amennyire csak lehet — a gyűlöletes egyházi szolgálat alul, megelőzik őket a legnagyobb nyájassággal: mind hiába! még sincsenek tanítók s mi legyen így az iskolából? — S a legnagyobb baj az, hogy még ma sincsenek tisztában azzal: mi okozza a tanítóságra való hajlam kialakulását s a tanítóhiányt. Azt gondolták; ha az ifjaknak kilátásuk lehetne a papi felügyelet alul kiszabadulhatni s államszolgálatba fel-

emeltethetni s ha aztán a régvárt fizetés-javítás valahára megadatnék: akkor majd a képezdékbe való tolongás tömeges lenne. De csalatkoztak. Hogy a szomorító és aggasztó jelenet oka az egyháziasság sülyedésében s kihülésében rejlik, arra korunk világias és politikai gondolkozásmódja nem is juthat; — pedig az ok egyedül csak itt keresendő. E világ dicsősége az államban teljes fényben ragyog s hatalmasan vonz magához mindent, az egyház csillagzata hanyatlófélben van s tőle elfordul minden. Itt van az állam, csalogatva méltósággal, melyet osztogat, dicsőséggel, melylyel ékesít, fizetéssel, melylyel jutalmaz, minden vallásos kötelezettség aluli felmentéssel, melyet ígér; — itt van a világ, kínálva előnyeit, élvezeteit s féltelenségeit; — azért fordul mindenki az állam és világ felé, azért keresik az államszolgálatot. Hadseregbe lépnek, iródákba mennek, ipartársulatokhoz, részvényesekhez, alapítókhoz sietnek. De hiszen a tanítók is hivatva vannak az államszolgálatra, nekik is — ugy szólván — együtt kell enniük az államtárból: miért nem jönnek hát? Azért nem, mert a tanítás, az oktatás mégis csak egészen más szolgálat, mint a közönséges államszolgálat; mert ahoz olyan hajlam és erő kivántatik, melyet az állam nem éleszthet, nem adhat; mert ahoz oly lelkiület szükségeltetik, mely nem e világból való; mert a tanítói hivatal nem adhat külfényt, melyért mindenki sovárogo; mert az olyan áldozatot kíván, melyet ma már senkisé is akar hozni; mert az oly kötelezettséggel jár, melyet ma már senki sem akar teljesíteni; mert az iskola még mindig közel áll az egyházhoz, melylyel pedig semmi közösséget többé elismerni nem akarnak. Az állam önmagából nem teremthet tanítókat, azt az egyháznak kell tennie az ő sajátságos erejénél fogva. A tanítóknak az egyház meleg kebeléből kell kiemelkedniük; az tölti be őket egyháziassal; az éleszti őket keresztyén szeretettel; az adja nekik azt az igénytelenséget és áldozatkészséget, azt az önmegtágadást s a világiasságról való lemondást, mely nélkül tanítókká nem lehetnek: az egyház az a talaj, melyen a tanítók felnevelkednek. Az Ur azon szózatának: „legeltesd az én bárányimat!“ az egyházból kell kihangzania

s abban kell meghallgattatnia. S ha az Ur lelke ismét reáfvall a kopár térre s egy újabb szellemi kikeletet alkot, akkor az újra termékenyített föld egyik gazdag gyümölcsessel együtt tanítókat is fog teremni, kik az Urnak bárányait lángoló buzgalommal, fáradhatlan türelemmel, a világtól észre nem vétetve, fogják ismét legeltetni.

Ha már most — amint jelenleg rajta is vannak — a válásoktatást gátolják s azzal az egyháznak vallásos megtermékenyítését mellőzik: akkor kiszáritják a talajt, melyből a tanítóknak kisarjadzaniok kellene; akkor elfojtják a forrást, melyből a valódi tanítóképeség felbuzog. Most a vallástanítás mellőzésével elfojtatik a szellem, mely a tanítót teremti s míg így az iskolán segíteni vélnek, annak a legérzékenyebben ártanak. A nagyobb fizetés s az államszolgálat fénye még mindig számos ifjakat édesgethet ugyan tanítóságra: de ezek e hát azok a jó pásztorok és tanítók, kik teljes odaadással oktatnak és kifogyhatlan türelemmel nevelnek? Igen, bármennyire javíttassanak is a tanítói állások: a tulajdonképpeni államszolgálat s az ipar mégis mindig nagyobb előnyt és több szabadságot fog nyújtani s ha az Ur hívása és szelleme nem ösztönzi s kényszeríti az ifjakat, bizony csak többre becsülik őket az állami s világi szolgálatot; az iskolának pedig be kell érnie a maradékkal. Midőn tehát dr. Falk, kultuszminiszter azon pillanatban, melyben az iskolát az egyháztól elkülöníteni szándékozik s melyben az egyház állítólag eddig elhanyagolt gyámoltjának újabb és nagyobb felvirulás időszakát igéri, — ha azon pillanatban az egyházi főtanácshoz fordul, s azt megkeresi, hogy a consistoriumok s a kerületi zsinatok támogatásával a lelkészekre hasson, hogy ezek a leendő tanítókról gondoskodjanak s azok első kiképeztetésére ügyeljenek; nem vallja-e be az állam azon pillanatban, hogy az iskolákat ellátni s igazgatni képtelen? Nem elég aggasztó-e már csak ez az egy eset is az iskola jövőjére nézve? Az állam átvette az iskolákat, de nincsenek tanítói és nem is szerezhethet tanítókat: nem nyílnak-e már fel az urak szemei arra, amit cselekedtek? A tanítói hivatás s annak minden viszonyai s ágazatai sokkal

szorosabban vannak finom, titkos erkölcsi szálakkal az egyházhoz kötve, semhogy azt a mai államférfiak s a jelen nemzedék szemei beláthatnák. Haladjanak csak tovább, amint indultak, nem sokára majd tapasztalni fogják, hogy egyház nélkül az iskolával semmire sem mennek; mert csak ott, ahol az Ur szólit és ösztönöz: „legeltesd az én bárányimat!“ csak ott található a tanítók, csak ott diszlik, ott épül az iskola.

Elkezdették már a tanítóhiányt nőtanítókkal pótolgatni s ezen szükségben segitőt mindinkább igénybe kell venni. Lehet, hogy ezek az alsóbb osztályokban elismerésre méltó kisegítőül szolgálhatnak; de egy tanítót a nő sohasem pótolhat tökéletesen. A nőtanító oktatása ritkán bir a tanítóéhoz hasonló szabatossággal, tartalmassággal s nyomatékossággal s habár a nőtanító fegyelme a gyermeki kedélybe némi lágyabb, gyengédebb és finomabb hangulatot lehel, mégis mindig marad a nevelésben egy bizonyos, nehezen betölthető hézag, ha a férfias hatás által a jellem szilárdsága, keménysége s komolysága a gyermeknek meg nem adatik. A tanítóhiány tehát, mindenesetre kell, hogy az iskolára ártalmas hatással legyen.

A másik szikla, a melyen ami német népiskoláink hajója törést szenvedhet, a tanítókkal való — már régóta tulhajtott — bánásmód, hogy ne mondjuk: elkényeztetés. Ez nem abban áll, hogy a tanítóknak az a jövedelem adatik, melyre szükségök van s melyet megis érdemelnek; azt már réges-régen meg kellett volna nekik adni, — hanem abban, hogy nekik nagyon is tulzott és fellengős fogalmat adnak az ő képzettségök és állásuk, az ő működésük és érdemeik felől, ami semmi esetre sem maradhat reájuk nézve hatástalan. Az ismeretes folytonos és mértékfeletti hizelgések szerint, a tanítók a társadalom leghasznosabb, legérdemesebb tagjai; egyedül ők terjesztik a tudományt, erkölcsiséget és szabadságot; az iskola minden képzés és művelődés egyedüli forrása; az vált meg minden babonától s minden szellemi szolgaságtól; egyedül az minden emberi és nemzeti jólét és nagyság alapja: aki tehát azt birja, az a jövőt is birja. Hogy a szülői ház is oktat és képez; hogy az a gyermekre többnyire jóval nagyobb benyomást gyakorol,

mint az iskola; hogy az élet, a munka is nevel s gyakran tanítania és nevelnie kell, amit az iskola elmulasztott, vagy nem tehetett: azt ilyen nézetek, ilyen beszédek mellett be nem láthatják. Az egyház pedig legkevésbé mondhatná, hogy ő is oktat, ő is nevel, mert neki mindenfelől visszakiáltanak: nem, te nem képezsz, nem nevelsz, csak butitasz! — A tanítókkal való ilyen bánásmódnak, mely hatását sohasem téveszti, ma már majdnem mindenki részese. A miniszterek hangosan hirdetik, hogy az állam ezentúl egyedül az iskolára alapítja haladását. A tanítóknak kihallgatásokat adnak, elhalmozzák őket a legtulzottabb magasztalásokkal s messze terjedő reményekkel s az összes szabadelvűség szünetlen dicsőíti a tanítókat a sajtóban, az állami és városi gyűlésekben és tárgyalásokban. Ha pedig a tanítókat az összes közönség ily módon tenyerén hordozza: nem csuda, ha az öndicséret — s öndicsőítésben maguk a tanítók már alig ismernek határt és mértéket. Vegyük csak kézbe az iskolai lapokat: — azokból valóságos temjénfelhő hömpölyög felénk, melylyel azok az urak önmaguknak áldoznak. Eszerint, minden tanító már magában véve ritka és érdemtelen személyiség; csak be kell az iskolába lépnie, s mindenfelé áradozik belőle a tudomány, a bölcsesség. A tanítók műveltségi állása, működése a legfellengzőbb kifejezésekben ünnepeletik. Minden, amit a tanító tesz, merő áldás az emberségre; amit mond, az lelkesedésből ered és lelkesít mindent; amit ír és kinyomat, az mind kifogástalan és tökéletes. Szemben ezen öndicsőítés ragyogásával annál kiáltóbb a panasz, hogy ezek a hasznos és érdemdus férfiak szükölködni kénytelenek; hogy semmi méltánylást s elismerést nem találnak; hogy a papi iskolaügyelet nyomása alatt elsatnyulni kénytelenek. Tanító ritkán róvható meg; alig hihető, hogy ő hibázhatnék s ha valamelyik mégis megbotlik, felhozatik mentességére a szükség, melylyel küzdeni s a kényszer, mely alatt tünni kénytelen. Csak azok a tanítók rovatnak és fenyítettnek meg, akik hivatalukban zajtalanul eljárnak, papjukkal egyetértenek s az ismert izgatásoktól visszavonulnak. Ezekről az mondatik, hogy nem igyekeznek magukat tovább képezni,

hogya korszerű haladást nem kedvelik, s hogy őket saját ügyök és állásuk nem érdekli.

A tanítók ezen dicsőítése, amint azt a szabadelvű közönség és a tanítók maguk között üzik, annál veszélyesebb magukra s annál következmény-súlyosabb az iskolára nézve, ha ezen jelenségnek tulajdonképeni alapját nézzük. A tanítók épen nem azért lettek a közönség kedvencévé, minthogy az ő munkájuk oly hasznos s helyzetük oly kevésbé kielégítő és nyomtasztó volt. Ők csak akkor és azon mértékben emelkedtek a közönség kegyében, a mikor a lelkészek abból kiestek s a közönség tetszését elvesztették. Ennek oka pedig ismét nem másban, mint a vallásos hit és élet hanyatlásában s a modern vallásellenes, állítólag tudományos, valósággal pedig pogány hangulat és világnézet felszínre emelkedésében keresendő. Minél inkább eltűnt a keresztyén hit s minél inkább megfogytakozott a keresztyén élet, annál inkább kellett ezen hit és ezen élet-ápolóinak — a lelkészeknek — fölöslegeseknek s kegyvesztetteknek feltűnnie s minél inkább zajlott a világiás élet s minél nagyobb lett a világiás képzettség utáni vágy, annál keresettebbek lettek ezeknek támaszaik és ápolóik, kiket a tanítóknak vélték feltalálhatni s kiket aztán épen oly melegen ünnepeltek és kegyeltek, mint amennyire a lelkészeket mellőzték és vádolták, És minél nagyobb lett a keresztyén hit elleni ellenségeskedés, mely a papság elleni gyűlöletben és kárhooztatásban tört ki és keresett magának elégtételt: annál nagyobb lett a tanítók iránti szeretet és jóakarata, a kiket már most nemcsak az ő állítólagos kinszóiktól elkülöníteni, hanem egyuttal a papok elleni harcba vezetni s a régi keresztyén hit-élet ellen a modern szabadság és féktelenség előharcosaivá tenni szándékoznak. Innét van a szabadelvű közönség rosszakarata a papság ellen; innét ellene a vád és szemrehányás áramlata a szabadelvű sajtóban; innét másrésről ugyanazon közönség szeretete a tanítók iránt; ismét a tömjénezés, melylyel nekik a sajtó szünetlenül kedveskedik. A papokkal, — egy elavult világnézet ezen képviselőivel — a régi vallásnak is meg kell szünnie, el kell temettetnie; a tanítóknak, — egy-

uj világ ezen feltűnő csillagainak, kell pedig a tudományt, a műveltséget, a humanismust diadalra segíteniek. Ahol tehát a tanító papjaival meghasonlásban van, magától értetik, hogy ott a papnak nincs igaza, a tanítót pedig, mint méltatlanul sértett és soká elnyomatott félt, mindenki pártolni tartozik. A szabad-
elvéiség első követelése tehát a tanítóknak a papok természet-
ellenes uralma aluli felszabadításuk.

A tanítókkal való ezen bánásmódnak következményei máris kezdenek mutatkozni s nem sokára — az iskolák érzékeny ártalmára — még inkább fognak nyilvánulni és valósulni. Hiszen mennyei angyaloknak kellene lenniük a tanítóknak, hogy őket a sok tömjénezés és magasztalás el ne kábítsa, bennök a lelkiismeretet egy kissé meg ne zavarja s a kötelességérzetet egy kissé meg ne gyengítse. Mert ha naponkint telebeszéli őket, hogy nem eléggé tiszteltetnek és méltányoltatnak s érdemük szerint nem is díjaztatnak: nem élesztetik-e fel bennök erővel előbb a felfuvalkodás és elbizakodás s utóbb az elkedvetlenedés és zugolódás? A következmények máris mutatkoznak a képezdéekben, a hol nincs meg már többé a tanulásban az a komolyság, szorgalom és hűség, mely eddig volt: mintha az ifjak azon érzettől lennének áthatva: legyünk bárminők, mégis jók leszünk, mégis szívesen fogadtatunk. És mi egyéb nyilatkozik azon küzdelemben, mely az iskolai lapokban a benlakás ellen oly élénken folytattatik, mint azon kivánság, hogy a képezde növendékei szabadok legyenek, s ha akarnak, otthon dolgozzanak, hanem aztán a vendéglőkben, a tekéző helyeken fél éjjeken át szivarozgatva csavaroghassanak. Vanak is már a képezdei növendékek elbocsátó vizsgáiról olyan jelentések, melyek igen kedvezőtlenül hangzanak s csak a bajor tanítói lap értesítésére s az ágostai képezde harmadévi kibocsátó vizsgájára hívjuk fel a figyelmet, mely annak idejében mindenfelé feltűnést okozott. Ha aztán az ilyen fiatal emberek fél éretten hivatalba jutnak, azonnal megrohanja s hatalmába keríti őket a szabadelvé csoport; be kell lépniük minden dal-, torna- és egyéb egyletekbe, s anyira bebonyolódnak az egyletetbe, hogy sem hivatalukra elegendő cröt, sem képzé-

sükre szükséges időt nem fordíthatnak. Az egyletek majd egyik, majd másik helyiségbe kényszerítik őket; ma ide, holnap amoda rendeztetik kirándulás; ha a nappal ki nem futja, az éjszakának kell kiségeteni s a fiatal tanító mindenütt található, a hol valami van. Így emelkedik külsőleg mindig fölebb s így süllyed bensőleg mindig alább, s ha második vizsgát kell tennie, kevesebbet tud, mint az elsőben. Igen, — de tanítóink nincsenek, a vizsgáló bizottság tehát kénytelen egyik szemét behunyni. Ennélfogva a vizsgatevő néhány szemrehányás- és sok komoly intéssel elbocsáttatik, de azért mégis alkalmaztatik. Most kezdődik már hivatalos pályája; — de minő sikerrel működhetik azon, ha minden reggel azon érzettel lép az iskolába: én nem méltányoltatom s nem díjaztatom anyira, amint érdemlem s ha ezen érzet méginkább élesztetik és izgattatik a közvélemény azon sok magasztalásával s hízélgésével, mely folytonosan az ő érdemeit s áldásos működését enlegeti? Fogja-e eszerint — mint kötelessége megkívánná — minden erejét, minden tehetségeit értékesíteni? Hogy e tekintetben mi van keletkezőfélben, az legjobban kitetszik éjszakai németország egyik nagy városa iskolaéletének egyik eseményéből. Ott két év előtt anyi tanító s oly gyakran jelentkezett betegnek, hogy az egész gépezet megállással fenyegetődött s a városi iskolabizottság elrendelni kénytelenített, hogy betegsége bejelentéséhez minden tanító orvosi bizonyítványt is mellékeljen. Természetes, hogy a tanítókkal való ilyen bánásmód az iskolai felügyeletre is bénító hatást kezd gyakorolni. Nevezetesen a papi iskolaügyelők, a kikre a nyilvános kegyvesztés oly nehezen sulyosodik, s a kiket a sajtó minden alkalommal megrohan, kénytelenek elfogultakká lenni s gondosan óvakodni, hogy a közönség kedvenceire görbe szemmel ne nézzenek, és azokat kötelességük teljesítésére szükség esetében illendő módon is annál kevésbé szorítsák. De még az iskolahatóságok is szokatlanul engedékenyek a tanítók irányában s úgy látszik, mintha egyik sem volna eléggé bátor korunk ünnepelel férfiival szemben a legesekélyebb kellemetlenséget is mondani. Va-

lóban, vakoknak kellene lennünk, ha az ebből iskoláinkra háramló veszélyes hatást fel nem ismernők.

Egy újabb veszély fenyegeti a német népiskolákat az ugynevezett nevelészetű és képző egyesületekben. Berlinben merültek fel s minden követ megmozdítanak, hogy egész németországra kiterjeszkedjenek. Ezek a szabadelvű haladás talajából sarjadoztak ki s közel rokonságban állanak a szabadvallásuakkal, szabadkönyvesekkel, szabadgondolkozásuakkal s egyéb szabadság-zsákmányolókkal. Élükön állanak leginkább a szabad gyülekezetek szóvivői, vagy a szabadelvű törekvések egyéb kiváló képviselői. Ezen egyesületek célja mindenekelőtt az, hogy a keresztyénség az összes nevelésügyből kiküszöböltessék s mellőztessék, annak helyét pedig a tiszta emberiség, vagy humanismus foglalja el. Ezen egyesületek azután a megszüntetendő hit- és imavallás helyére a munka és pénzszerzés vallását akarják állítani. S e végre különösen a néptanítókat szemelték ki, hogy hálójukba kerítsék s céljoknak megnyerjék; ebben pedig a német népiskolákra nagy veszély rejlik. Mert nagyon is lehet tartani attól, hogy az ilyen szódagálylyal sok tanítót elkábítanak és megnyernek; hogy vallásos lelkiületük ingatagságánál fogva a csábításokat vissza nem utasíthatják s dicsvágyuknál fogva amaz ámitások áldozataivá lesznek. Minél inkább belemerülnek a tanítók ezen áramlatba, annál képtelenebbekké lesznek hivataluk betöltésére. Mindenekelőtt az általuk vezetett vallásoktatás bizonytalan, hideg és felületes lesz s csakis akkor buzdulnak, akkor hevülnek fel, ha a nemzeties térre jutnak; — természetes, mert hiszen a nemzeties egyesületek által ők is ki vannak szemelve a nemzeties kultusz papjaivá. S amint a nemzeties kultusz papjaivá kell lenniük: úgy vannak hivatva a munka és a szerzés apostolaivá is. Ezen vallás alapítója Schulze-Delitsch, a takarékpénztárak és ipartársulatok ismeretes igazgatója. Ezen igazgatások kellő korlátok között maradva, sok jót eszközölhetnek; de Schulze az általa vezetett képző egyesületek segítségével már az iskolát is a munkára és pénzszerzésre akarja betanítani. A munkára való képzés és nevelés s a legkönnyebb és

leggyorsabb szerzésre való irányzat legyen az iskola célja s minden oktatás alapeszméje. Mintha a pénz volna az az isten, amely megszabadít és boldogít s a munka az az isteni tisztelet, mely által azt az istent kiengesztelni lehet. Ezt kell a gyermek fejébe verni, erre kell azt már idejekorán kényszeríteni. A fröbelféle gyermekkertekben kell ezen idomításnak (dressur) megkezdetnie s a tovább képző iskolákban igazán megalapíttatnia. Végkép kétségbe eshetnénk népiskoláink jövője fölött, ha nem tudnók, hogy ama képzőegyletek által érvényesített eszközök és erők ellenébe képesek vagyunk olyan eszközöket és erőket állítani, melyek amazoknál hatalmasabbak és kitartóbbak; amaz egyletek azonban még mindig háborító és bénító hatással lehetnek népnevelésünkre, ha hízlegéseikkel a tanítókat elámitaniok s terveiknek megnyerniek sikerül.

A vallástanítás korlátozása is sulyos ártalmára lehet a német népiskolának. Ily korlátozás általában csak akkor s csakis oly időben merészeltethetett, midőn a vallásnak az emberi életre minden irányban gyakorolt jelentősége felőli ismeret és tudomány elveszett. Ezen rendszabályokkal a vallásos életet akarják elkeríteni és kiszorítani, hogy egészen más életiránynak, — mely állítólag a vallásos irány miatt nem virulhatott, szabadabb levegőt és világosságot szerezhessenek. De nem látják át, hogy ily módon ama másik életiránytól az a szükséges erő- és nedvfolyam elzáratik, mely a vallásos életforrásból merithető; és nem látják át, hogy a vallásos nevelés mellőzésével minden további képzés gátoltatik, korlátoztatik, mert csak amaz adhatja meg emennek a valódi alapot, a valódi alakot s a finom magasztosságot. Mert valamint a vallás a szükséges népfegyelemnek szükséges benső alapja s ugyszólván, olyan ragasz, melylyel az egyháztanács az államban a társadalmi falazatokat szilárdan és állandóan összetartja: ugy a vallástanítás s a vallásos élet is az iskolai fegyelem nélkülözhetlen alapja. — Ha a tanítás minden reggel vallásos órával kezdődik, mint ahogy eleitől fogva gyakorlatban volt, akkor a gyermekek egész napra s a tanulás minden egyéb ágaira

kellőleg méltó és komoly hangulatba jutnak s más tárgyakkal is áldásosan foglalkoznak. Ezen első órában kell a szórakozott gyermekeknek magokat összeszednie, a pajkosoknak szégyenkednie, a dacosoknak meghajlaniok, s ezen kedvező hatás, — ha különben a vallásóra kellő erélylyel és méltósággal tartatik, — a fegyelmet illetőleg, bizonyosan egész naphosszat megmarad.

Ha nem háríthat is el minden kellemetlenséget, nem türehet meg minden dacot, kedvező hatása mégis kiszámíthatlan nagy s mindig az leend a legjobb s legtekintélyesebb fegyelmi eszköz. Ezenkívül, a vallásórában nyeri meg a tanító azt a valódi tekintélyt, mely előtt a gyermekek meghajolnak s azt a valódi bizalmat, melylyel feléjük fordulniok kell. Roszul fogja fel helyzetét s az eddigi tanrendszer szellemét az a tanító, aki a vallástanítás első reggeli órájától magát megfosztatni engedi. S épen azért elég szomorú, ha a vallástanítás korlátozásával az iskola azon erkölcsi alapja veszélyeztetik, melyen az egyedül nyughatik és épülhet legbiztosabban. Semmi viszonyok között sem szükségesebb a kötelességérzet folytonos élesztése s erősítése, mint épen a tanulók és tanítók közötti viszonyban; mert a tanítás sikere lényegesen attól függ, hogy szabadon és készséggel adassék, szabadon és készséggel fogadtassék. Ha tehát a tanító a gyermekeket kötelességeikre figyelmezteti és serkenti: egyuttal saját kötelességeiről is megemlékezik s azok betöltésére önmagát erősíti s ha ugyan anyiszor a gyermekek serkentetnek, buzdíttatnak, inkább ellenállhatnak a lomhaságnak, világiasságnak s inkább megfelelhetnek kötelességüknek. A kötelességérzet ezen élesztése s táplálása azonban csak ama legfőbb parancsolatok és kötelességek betanítása által eszközölthetik, melyekkel az ember bir, t. i. a vallásos igazság ereje által s minélkevésbé értékesítettik napjainkban ezen igazság a köznevelésben, annál inkább van népiskoláink jövője veszélyeztetve.

Mióta az evangyéliom ereje és világa az európaiakra eláradott, azóta ezek mintegy újra ébredtek s a szellemi műveltség magas fokára emelkedtek. Mert az evangyéliom felszaba-

ditotta az európai népek szellemét s nemcsak a legfőbb képző igazságot nyújtotta nekik; hanem felébresztette bennök a vágyat s megadta nekik a tehetséget is ama képzőerők elsajátítására. S ha a történelem tanúsítása szerint egész népek művelődési menete ez volt, ez van egyesek művelődési meneteül is jelezve. Az evangéliomnak kell még ma is egyesekben a lekötve tartott szellemi erőt feloldoznia, a művelődési vágyat felébresztenie s ama műveltség elsajátítására képesítenie. A vallásos műveltség minden további magas műveltség szükséges előfeltétele s ahol a vallásos szellem és ösztön hiányzik, ott minden műveltségi vágy, minden további képzési képesség csakhamar kialszik, az érzelem megkövesül s az élet korán számot vet magával. Minél kevésbé akarják tehát ma az iskolahatóságok és tanítók a fősulyt a vallástanításra fektetni, annál bizonyosabban és gyorsabban közelítünk az időhez, amikor nem lesznek többé gyermekeink, a kik valami rendeset tanulni akarnának és tanulhatnának. Mire való hát akkor az iskola?

Egy másik veszély népiskoláinkra továbbá abban rejlik, hogy azok a nyilvános isteni tisztelettel való viszonyból mindinkább kiemeltetnek. A városokban az iskola és az isteni tisztelet között fenállott ezen törvény- és rendszerű kapcsolat már rég feloldoztatott, a mi annál aggasztóbb, minthogy a városi hangulat a sík vidék hangulata fölött nagyon is uralkodik. Azért lazul meg itt is mindinkább az egyház és iskola közötti kapcsolat s azért vonul vissza itt is az ifjuság mindinkább az isteni tisztelettől. S épen azt célozza a mi roham- és kényszer-időszakunk, hogy ama kapcsolatok egészen feloldassanak; ha majd aztán az iskoláztatás szigorú rendőri ellenőrség alá helyeztetik, az isteni tisztelet látogatása pedig minden gyermeknek szabad akaratjára hagyatik: akkor a setét vallásos életnek el kell hervadnia, ki kell halnia, a szabad és vidor népéletnek pedig felvirulnia. Hogy a nyilvános istenitiszteletben való részvét az ifjuságra nézve haszontalan, sőt káros; hogy a tompa merengésben ott eltöltött órákat sokkal jobban és hasznosabban lehet a vasárnapi iskolákban írásra és rajzo-

lásra fordítani: az a szabadelvű közönség előtt egészen kétségtelen; mert amit hát fonttal mérni s tallérokkal fizetni nem lehet, annak ama gondolkozásmód előtt nincs értéke s arra nem is fektet sulyt. Ámde, ha az istenházának s az istenitisz-
teletnek ünnepélyes magasztossága a gyermeket meglepi, ha azt a gyülekezet éneklése megihleti, a közbuzgólkodás meghatja, ha — szülőit és minden felnőtteket komoly nyugodtsággal ülni lát; ha tanítóját hangosan és áhítatosan énekelni, lelki atyját erőteljesen és megindulva predikálni és imádkozni hallja: nem kell-e ennek reája hatással lennie s szivét meginditania, kedélyét megnyitnia, lelkületét felderítenie, lelkét erősítenie s nem kell-e mindezen jótékony befolyásnak a gyermek összhangzatos művelődésének erősen és lényegesen javára szolgálnia? Ezen hatás nélkülözése, mellözése csakhamar érezhetővé lesz az iskolában s a mély kedélygazdagság, a tiszta lelkület, a felsarjadzó komoly férfiasság helyett ama szilaj, mindent kétségbevonó s kigunyoló selejtesség foglalja el, mely mindennel hamar készen van, de semmi komolyabb törekvésre nem képes. Ez a selejtesség a jelenkor erkölcsi pestise s ha ez iskoláinkra elragad, akkor minden fáradtság, minden költség sikertelen lesz.

Végre nagy veszélyt látunk iskoláinkra a lelkészi iskolaügyelet mellözésében. Ez a mellözés anyira tartós s minden oldalról anyira követelt, hogy ha a közvélemény hullámzó áradatával szemben valamenyire erősen nem állhatnánk, majdnem hinnünk kellene, hogy ez a követelés észszerű s az ügy által indokolt. De a papi iskolaügyelet értéke fölötti fejtegetésbe a szenvedély nagyonis belevegyült s a nézetek sokkal zavrossabbakká, az ítéletek sokkal bonyolultabbakká lettek, semhogy a vak elítélésnél s befejezésnél egyebet várhatnánk. Eljönnek a szenvedélyes politikusok s követelik ezen felügyelet megszüntetését, minthogy a papok a nemzeties szellemet nem akarják az iskolákba bebocsátani. A szabadelvűek gyűlölik az egyházat s a papokkal együtt az egyházas tudatot és lelkületet is el akarják az iskolától távolítani. A tanítók szenvedélyesen feszítenek az ő tudományukkal s tanmódszerükkel,

melyekhez, szerintök, a papok mitsem értenek. Így eröködik mindenütt a szenvedély s az ügyek tüzetes megvitatása s megítélése majd csak akkor várható, ha a hullámok lecsillapodnak s a józan higgadtság ismét helyreáll. Addig azonban az iskolatermek ajtai még sok helyen tárva lesznek a papok előtt s a jó ügyre s az egyház igaz jogára nézve csak a jövőtől lehet valamit várni.

A tanítók minden helyi felügyeletet feleslegesnek s a szükségtelen bizalmatlanság jelének nyilatkoztattak közlönyeikben. Szerintük különösen a vidéken anyiféle hivatalnok van, akik a papokkal együtt semmi helyi felügyelet alatt nem állanak: miért kellene tehát épen a tanítóknak annak alája vetve lenniük? Ez bizalmatlanságra mutat, melyet nem érdemelnek, mert ők is csak úgy megfelelnek kötelességüknek, mint mások. Kitészik ezen ellenvetésből, menyire uralkodik korunk fölött a subjectivitás. Minden ítéleteknél nem magából az ügyből s a tényleges helyzetből, hanem saját becses személyükből történik a kiindulás. Senki sem akarja állítani, hogy a tanítók általában kevésbé megbízható s kötelesség-hü férfiak lennének másoknál s hogy azért szigorubb felügyelet alá tartoznának, a helyi felügyelet szükségessége nem a tanítók személyiségében, hanem magában az ügyben s a tanítói hivataloskodás sajátos természetében rejlik. Egy hivatalban sincs ugyanis anyi kisértés a kiszabott kötelességtől való eltérésre s a szokásos renddel való felhagyásra, mint épen a tanítói hivatalban. Mi ennek az alapja? Senki sincs hivatalában anyira kényszerítve, hogy folytonosan önmagából induljon ki s mindent önmagából adjon, mint a tanító és senkivel sincsenek oly elfogadók szemben, akik a nekik kínáltat elfogadni vagy nem képesek vagy nem hajlandók. Ez a tanítót könnyen elkedvetlenítheti s kifáraszthatja. Az iskola belseje a közönség szemléletétől el van vonva, hogy a tanító az órák alatt tesz-e valamit vagy nem, azt senki sem tudja. A szülék, a tanító ismerősei, sőt az egész közönség az iskolai rendszernek gyakran nagyon is csekély fontosságot tulajdonítanak; hiszen csak kis gyermekekről, csak csekély dolgokról

van szó. Mily nagy igyekezettel akarják továbbá gyakran az iparosok gyermekeiket az iskolától elvonni. Nem ritkán a tanító házi viszonyai is belevegyülnek az iskolai rendbe s letéritik őt a hivatalhűség és pontosság útjáról. Valóban, nem ismerné saját helyzetét az a tanító, aki nem tudná: mikép kísértetik meg majd itt, majd amott, hogy az iskolarendet áthágja s kötelességteljesítésében meglankadjon. A helyi felügyelet tehát nem terhes ellenörködés, hanem olyan üdvös óvszer ama kísértések ellen, melynek a tanítók örülhetnének, ahol azzal rendelkezhetnek, a helyett, hogy az ellen oly erővel törnek.

Értelmes tanítók, kik szigorú lelkészek, vagy igazgatók alatt működtek, jól emlékezhetnek, menyit köszönhetnek az ily felügyelőknak, kiknek gondos örökődése alatt a leghüségesebb kötelességteljesítésében állandóan megmaradtak.

Ezen erkölcsi felügyelet pedig, melynek értelmét és szükségességét épen most jeleztük, senkitsem illet meg inkább, mint a lelkészt. Ő a legfőbb erkölcsi tekintély a községben, kinek felvigyázása legsikeresebb is lehet s rendszerint ő a legműveltebb férfiú is a községben, aki a felügyeletet legildomósbabban s minden tanítóra nézve legkevésbé bántó modorban gyakorolhatja. Tudva van, minő harc folytatott és folytatatik ezen felügyelet ellen s menyire támadtatott az meg „papuralom, papi nyomás s papi leigázás“ jelszavak alatt, ugyanaz a harc, mely az élet minden terén az erkölcsi hatalom érvényessége s az erkölcsi kötelességteljesítés kötelezettsége ellen kigyuladt. Igen valószínű, hogy ezen harcban a papi felügyelet elesik, mindamellett, hogy kétségtelenül legközelebb az egyházat illeti, hogy szolgálai által ezen felügyeletet gyakorolja. Ezzel az egyház és iskola közötti eddigi jogos, természetes és áldásos kapcsolat még lazább lesz; hanem akkor aztán az egyháznak komoly, méltóságteljes ihletett hangja nem hat be többé az iskolába, hanem behat és kihat abból a világ felületes és mulékony hangja s majd mind a tanítókon, mind a tanulókon látható lesz, hogy nem lakoznak többé az egyház világosságában és árnyékában. Elkezdették már ezen felügyeletet, hivatalnokokra, földbirtokosokra, polgárookra és parasz-

tokra bizni. Mehet is az egyideig, míg a dolog új s míg az közelebről nem tekintetik; de bekövetkezik, hogy ezen férfiak felügyeletét a tanítók csakhamar méltatlanabbnak s elviselhetlenebbnek fogják találni, mint a papokét. Az új felügyelőknek és tanítóknak meg kell előbb egymással ismerkedniük, ezeknek amazok irányában előbb önézretre kell ébredniük, akkor az új és szokatlan helyzet fölötti boszankodásuk nagyobb lesz az előbbinél s a tanítók hivataloskodására s az egész iskolaügyre még kedvezőtlenebb befolyású lesz, mint a milyen volt a papi iskolaügyelet alatt. Anyit panaszkodtak a papok és tanítók között felmerült jelenetek és meghasonlások miatt s ezzel indokolták a papoknak a felügyelet aluli feloldatásukat is; — várjunk csak — s a tanítók és új felügyelők közötti jelenetekben s meghasonlásokban sem leendő hiány.

A papi felügyelet helyett tehát most világi szándékoltatik felállíttatni s ha a szabadelvűség nézete szerint eddig attól lehetett tartani, hogy az előbbi felügyelet alatt az iskola nagyönis papos és egyházas lenne, most kétségtelenül attól tarthatunk, hogy az az újabb felügyelet alatt nagyönis világias lesz. Hogy melyik veszély nagyobb, az a tapasztalt paedagogus előtt kérdést sem szenved. A szabadelvű jelenkor más véleményben van ugyan, de ez a politikai s állítólagos tudományos előítéletektől anyira elfogult, hogy tisztán látni s elfogulatlanul itélni képtelen. A lelkészeknek az iskolaügyektől való eltávolításukat azzal is igazolják, hogy a lelkészek az iskolaügy külkezelésében nem bírnak kellő ismerettel s hogy a köznevelés nemzeties oldalát az iskolába bebocsátani nem akarják. Ami az első okot illeti, az a kérdés: vajjon a lelkészek, mint ilyenek, képesek lehetnek-e minden tekintetben felügyelni, — még sohasem vitattatott meg elfogulatlanul; ide vegyült a szenvedély is s épen azért ama kérdés még ma is megoldatlannak tekinthető. Egy nyugodtabb s más tapasztalatokkal gazdagított idő majd másképp fog itélni s bizonyosak vagyunk benne, hogy, míg ma a lelkészeket, mint iskolaügyelöket mindenáron mellőzni szeretnék, utóbb majd kérni fogják őket, hogy csak jöjjenek s vezessék ismét az eddigi felügyeletet.

Épen oly alaptalan a másik ok, mintha a lelkészek a nemzeti népnevelésnek nem kedveznének s azt elő nem mozdítanák. Ez olyan habbuborék, mely a legujabb kor mámorából emelkedik fel; — ha a mámor lecsilapodik, az a buborék is eloszlik s az ügyet higgadtan fogják tekinteni. Lehet, hogy a világi iskolaügyelet az iskola külalakját s az oktatás módszerét jobban kifejti, mint amennyire azt a papi felügyelet tette, mert épen attól függ, ha többet adunk-e a külalakra, mint az ezen alakban uralkodó szellemre: — s hogy ennek aztán mi haszna leend, azt majd utóbb fogjuk tapasztalni.

Egybevéve mindezen viszonyokat, melyek népiskoláinkra oly kedvezőtlen hatással kezdenek lenni: méltán aggódhatunk azoknak jövője fölött. Lesz iskolánk s talán elég tág és nagy épület, de az üres lesz és kongó; — lesz népnevelésünk, de ha a megkezdett uton tovább haladunk, a nép kedélytelen, hideg és felületes lesz.

(Az „Allgem. evang. luth. Kirchenzeitung után.)

Közli Torkos Károly,
orosházi evang. lelkész.

IV.

A máramaros szigeti jogakadémia tanári karának emlékirata a jogakadémiákra vonatkozó miniszteri szabályzat tárgyában.

Főtisztelendő Püspök Ur!

Vettük f. év juliushó 17-dikén 664. szám alatt kelt hivatalos levelét ft. püspök urnak azon mellékletekkel együtt, melyek a vallás és közoktatásügyi miniszter ur által a kir. jogakadémiák jövő szervezetét illetőleg kiadva, a végből tétettek át a ft. püspöki hivatalhoz, hogy az azokban foglalt szabályrendeletek tekintetbe vételével, az ezen egyházkerületben létező jogtanodák átalakítása iránt eljárni s eljárása eredményét, az illető jogtanoda részletes szervezetének közlése mellett, juliushó végeig bejelenteni sziveskedjék, kijelentetvén a t. minisz-

ter ur által, miszerint ez ujonnan megtörténendő szervezéstől függeszti fel, vajjon egyik, vagy másik jogtanodánál lehetséges lesz-e, hogy ott állam-vizsgálati bizottságokat állítson fel.

Felolvastatván tanári gyűlésünkben a t. miniszter ur által közlött mellékletek, komoly és minden oldalu megfontolás tárgyává tettük azokat úgy az elvek, mint a részletek tekintetéből.

Nem vonjuk kétségbe, hogy az új szervezeti „Szabályzat”-ban foglalt „tanulmányi rendszer” sok jót foglal magában a politikai és jogi képzettségnek talán nagyobb mértékben s alaposabban leendő elsajátíthatására; elfogadjuk, hogy itt az idő, amikor csakugyan helyén van, hogy a „jogtanulás” útja megszabadíttassék azoktól a kiváltságos módoktól, a melyek épen miniszteri szabályzatok alapján nem kevésbé szolgáltak arra gátul, hogy az ifjuságnak legalább egy része alapos képzettséget szerezhessen magának.

De midőn enyit az általános intentióra nézve elismerünk, sőt helyeslünk: másfelől nem titkolhatjuk el azt sem, hogy a kivitel módzatait illetőleg oly aggodalmaink vannak, a melyeket elhallgatnunk nem szabad.

Ha az volna az eset, hogy egy alkotmányosan létrejött törvényvégrehajtására nézve adja ki a t. miniszter ur e szabályrendeletet: nem lenne, mert nem is lehetne szavunk, köteles levén minden állampolgár engedelmeskedni azoknak a rendelkezéseknek, amelyek a magyar haza törvényalkotó factorai által törvényes uton keletkeztek. De a jelen eset nem ilyen. Itt nem egy „létező törvény” hajtatik végre: hanem a törvényhozás mellőzésével, az eddig fennálló szervezetet oly gyökeresen érintő rendelettel állunk szemben, mely az eddigi alapot csaknem teljesen megváltoztatja s amely épen ezért túlhágott — nézetünk szerint — azon a határvonalon, a melyet a törvényhozás a miniszteriumok elibe kitüzött, a mikor őket végrehajtó hatalommal ruházta fel csupán. Ha a népokta-

tás, ha a közélet tanodák szervezeti ügyét a törvényhozás elé bocsátotta a közoktatásügyi miniszter: menyivel inkább kellett volna, hogy a felsőbb oktatás e kiváló részletének szervezésénél is hasonlóan a törvényhozáshoz forduljon s az ott megállapítandó elvek végrehajtására kérjen felhatalmazást. Az, hogy a felhatalmazás Ő Felségétől a királytól kéretett, semmit nem változtat a dolog nem alkotmányos voltán, miután a fejedelem az országgyűléssel együttesen gyakorolja hazánkban a törvényalkotás cselekményét; sőt egy alkotmányos minisztériumnál épen tévesztett lépésnek kell tartanunk, ha az egyedül törvényes ut kikerültével, ily egyoldaluan mellőztetik a törvényhozásnak másik factora; mellőztetik pedig akkor, amikor erre, az országgyűlés együttlétének ideje alatt, sem ok, sem kényszerültség a legtávolabbról sem forgott fenn.

Legyen azonban, hogy a t. miniszter ur azon álláspontjára, melyet az elmondottak szerint ez intézkedésnél elfoglalt, a cél tekintetéből, a melyet ez új szervezet által elérni kíván, ne fektessünk nagyobb súlyt, a menyiben csak ez a körülmény maga a tervezetet sem jobbá, sem rosszabbá nem teszi, annak kivitelét sem nehezíti, sem nem könnyíti s így annak objectiv sikerére semmi befolyással nincs; de annál nagyobb figyelmünket érdemi ez a leirat, mely ez érdemben a ft. püspöki hivatalhoz f. é. május 19-kén intéztetett s az a mellékletül csatolt másik hivatalos közlés, melyet ugyancsak a miniszter ur kir. jogakademiák igazgatóságaihoz avégből bocsátott, hogy azokat e szabályzatnak már az 187¹/₃-ben életbeléptetési módozatai iránt utasítsa, s a melyet a kellő értesülés végett a ft. püspöki hivatalhoz hasonlóan megküldött.

Az első leiratban a következő kijelentések foglaltatnak:

1) A jogtanodai új szabályzathoz képest az államvizsgálatok is új szabályzatot nyertek;

2) ennek alapján csak azok fognak ez államvizsgálatra jövőben bocsátatni, a kik azon kellékeket képesek kimutatni, melyek a szabályzatban foglaltatnak.

3) ez viszont a jogtanodáknak ennek megfelelő szervezését igényli; s így

4) a felekezeti jogtanodák oly állapotba helyezendők, melynél fogva azok tanulóikat az államvizsgálatok letételére képesítsék.

E pontozatok, mint olyanok ellen, a melyekben csak általános elvek foglaltatnak, észrevételünk nem igen lehet, szükséges kifolyásai lévén azok az egyetemeken berendezett államvizsgálatok tartása iránt f. év február 5-kén 3055 sz. a. kiadott s életbe léptetett rendeletnek, ha egyszer elfogadtatott az, hogy a jogakademiák teljes jogi és államtudományi „karokká“ szerveztessenek, de annál nagyobb aggodalom keletkezik bennünk a mellékletben csatolt s a kir. akadémiák igazgatóságaihoz intézett utasítás, illetőleg rendelet tekintetében, melyről az imént emlékeztünk, ha annak tartalmát úgy kell vennünk, mint cynosurát, a melyhez lenne köteles magát a protestáns felekezet is szabni, ha jogtanodáitól megválni nem akar.

Összevetvén t. i. a „Szabályzat“ 14-dik §-át e miniszteri leirat 2-ik bekezdésével, mindkettőt pedig az eddig fennállott rendszerrel, midőn egyfelől azt tapasztaljuk, hogy a kötelezett tantárgyak sem cím, sem szám szerint nem különböznek egymástól, másfelől mégis azt látjuk, hogy az ugyananyai tantárgy előadását a t. miniszter ur most nyolc tanár között osztotta meg, illetőleg anyi külön csoportot állított belőlök össze, jóllehet e tisztre eddig elégnék bizonyult hat s nem látszott semmi különös szüksége annak, hogy e szám szaporíttassék.

A „Szabályzat“ maga a tanárok számáról nem rendelkezvén s így ez intézkedés a miniszteri belátásnak lévén kifolyása: kerestük az okokat, a melyeknél fogva a t. miniszter ur indítatva érezé magát az eddig volt számot megszorítani. Nem találtunk semmit, ha csak azt az általános elvet nem vesszük olyannak, amely szerint a jogtanodáknak kikell emelkedni szakiskolai szűk körökből s megfelelni a főiskola azon magasabb rendeltetésének is, miszerint a

gyakorlati élet követelményein kívül mivelőik és terjesztőik legyenek magának a tudománynak is, amit, úgy látszik, azáltal vél a miniszteri rendelet elérni, ha egy-egy tanár kevesebb tárggyal foglalkozik, s a legkevesbre reducált heti óraszám mellett fog nyilvánosan előadást tartani, hogy így annál több idő maradjon szaktudományainak tanulmányozására.

Nem tagadjuk egy ily lehető felvétel jogosultságát: de azt is állítjuk, hogy még e szempont mellett is kevésnek tartjuk azt a heti $7\frac{1}{2}$ $8\frac{1}{2}$ órát, amennyi az összes heti 60—68 köteles tantárgyi órából egy-egy tanárra esik. Így kellett gondolkozni bizonynyal a „Szabályzat“ tervezőjének is, amidőn a tanári óraszámok minimumát 10-ben állapította meg; azonban, ha ez így áll: akkor, ha elejtve nem is, de alkalmasint leszállítva látjuk a fentebbi föltétel értékét a „Szabályzat“ 21. §-sa által, amely azt tartalmazza, hogy „ugy a rendes, mint a rendkívüli tanár köteles időszakonként egy-egy kollegiumot (vagy talán még többet is) tartani valamely speciál tárgy felett,“ hogy a 16. §. rendelkezése szerinti 10 órája kiteljék, ami aztán csak tantárgy szaporítás által eshetik meg.

Mi nem tartjuk sem tulterhelőnek, sem a tudományos mivelés kárára szolgálónak, ha egy-egy tanár 12 órát foglalkozik hetenként; enyit elbir minden jóra való tanár anélkül, hogy általa gátolva legyen a tudomány előbbvitelére szolgáló buvárlataiban. — S ha ez megállható nézet: ugy az ellen sem lehet kifogást tenni, hogy a megállapított szaktudományokat hat tanár adhassa elő, akiknek e 12 órájából esetleg 4—12 órát a special kollegiumoknak is lehetne juttatni. — Természetes dolog egyébiránt, hogy mi nem értjük ide azokat a tantárgyakat, a melyekről a „Szabályzat“ 17 és 18 §§-aiban van szó, mert azok előadásáról, amenyiben a special kollegiumokra eshető 4—12 órába bele nem juthatnának, méltónak tartjuk, hogy külön gondoskodás tétessék. .

E fejtegetéseinkből az is kivehető, hogy mily nézettel vagyunk mi a jogakademiák feladatáról. Távol at-

tól, hogy mi a merő empirismusként vagy éppen a felületességnek akarnánk szószólói lenni; de anyit bátran kimondhatunk, hogy a szakiskoláknak csak szakképzettségadására kell törekedniök, s ha mégis többet akarnak, ellene dolgoznak saját rendeltetésöknek, universalismusra vágyván, még azt sem érik el, ami legelső, legkövetlenebb célok volna. „Sokat markolni, keveset szoritani“ — egymástól elválhatatlan dolgok. Ezért nem vagyunk mi egyértelemben a miniszteri felfogással, mely a jogtanodákat kiakarja emelni a szakiskolaiszük-körből, s magasb rendeltetésű főiskolák polcára teszi át. Ezáltal t. i. oly valami vegyes intézet áll elő, mely libeg az ég és föld között; mely több akarván lenni, mint csak egy szakiskola, de kevesebb lévén mint egy egyetem, éppen ezért sem egyik, sem másik nem lesz; a valóság helyett csak a névre fektetett hiúság arany fellegével fog csillogni: míg ha, mint jogi szakiskola, a többi szakok példájára, saját szűkebb ugyan, de természetes körében tartja magát, jóra való szakembereket képezhet a hazai igazságügy és politikai élet szolgálatának.

Nem kívánjuk ugyan általános fejtegetéseinket tovább folytatni: de azt még sem mulaszthatjuk el, hogy felmutassuk, mennyire különböző mértéket használ a t. miniszter ur a jogi fakultások működésének kivitelében. Itt van előttünk az „Előterjesztés,“ mely 1872-ről a képviselőházhoz benyújtott. Ebben a budapesti egyetem jogi kara 12 tanárral van beiktatva. Mellette a kolozsvárban már elegendő tanerőnek tartatik ugyananyi munkára 20 tanár. És ha már, mint a „Szabályzat 1. §-sa mondja, a kir. jogakademiák és az állam közvetlen rendelkezése alatt álló egyéb jogtanintézetek „teljes jog- és államtudományi karokká“ alakíttatnak át, az az, hogy ezek mindazt teljesítik, amit az említett két egyetem: miképpen lehet, hogy e vidéki jogi fakultásoknál mégis elegendőnek veszi a miniszteri rendelet, ha csak 8 tanár fog működni, tehát $\frac{2}{3}$ -ada csak a kolozsvári, és csak $\frac{2}{5}$ -de a buda-

pesti személyzetnek. S mindez anélkül, hogy csak a legkisebb scrupulus forogna is fenn aziránt, hogy a tanulóság is „csak ily arányban“ nyerné jogtudományi kiképeztetését.

Ez ha többet nem, de anyit mindenesetre mutat, hogy nem mindenkor és nem egyedül a tanárok nagy számában fekszik a tanodák sikeres működésének biztositéka.

Ami már minket közelebről illet: miután a miniszteri átirat nem nyilatkozik határozottan arról, hogy azt az anyagi áldozatot, amelylyel ugy a „Szabályzatban,“ mint „miniszteri rendeletben“ foglaltak életbeléptetése az állam részről jár, épen így kívánja-e meg a felekezetektől is; vagy csak tájékozással közölte a püspöki hivatalokkal, hogy nézeteiket megtudhassa: nem látjuk könnyűnek mind a két részre biztos feleletet adhatni.

Sajnosnak tartjuk pedig a t. miniszter ur részéről e hallgatást, mert ez már eddig is különböző kedvezőtlen felvételekre szolgáltatott alkalmat a protestáns jogtanodák irányában, mintha t. i. a t. miniszter ur ellenséges álláspontot foglalt volna szemben ezekkel s fennállhatások megnehezítését vette volna célba, amely fölvételt még fokozta az a körülmény, hogy a közoktatási miniszter ur az országgyűlésileg e tárgyban hozzá intézett interpellációra sürgetés után sem adott semmi választ, s így teljes bizonytalanságban hagyta a protestáns felekezetet saját szándékai felől.

Ha az első fölvétel állana, az az, ha t. miniszter ur az életbeléptetésnek mindazon föltételeihez mereven ragaszkodnék, amelyeket ő a kir. jogtanodák átalakítására nézve megállapított: akkor az ügyet közjogi ügynek tekintvén, a ft. egyházkerületet látjuk hivatottnak, hogy az 179^o/XXVI t. c. alapján, iránta felszólaljon; mert ez a törvény (5. §.) mig egyfelől a fejedelemeire (most már a törvényhozásra) ruházta a jogot, hogy „a közoktatási rendszert“ ő határozza meg, de másfelől a protestáns felekezeteket is biztosítja arról, hogy a tanulás és tanítás „módját,“ „szabályát,“ „rendjét“ saját magok rendezzék el.

S e jogával élni is kell egyházkerületünknek, mert jogtanodáink elbukásával egy oly elem esnék ki a hazai közművelődés tényezői közül, amelyet semmi nem pótolhat, nem közelebb azon „királyi“ névvel bíró jogakadémiák, amelyek a valóságban semmi egyebek, mint „katholikus felekezeti“ tanintézetek; úgy hogy míg ezek „igy“ állanak, addig a protestáns felekezetiakra sem lehet kimondani azoknak sem fölösleges, sem korszerűtlen voltát, anélkül, hogy éppen ez által és jelen alapjoknál fogva amazok is korszerűtleneknek ne decretáltassanak.

Vesszük a második esetet, az enyhébbet, a méltányosságit, t. i. hogy a t. miniszter ur csak nézetét óhajtá meg tudni ez ügyben a protestáns felekezeteknek, s azért közölte, különben nem hozzájuk intézett rendeletét ezek egyházi főnökeivel.

Ami az alapelveket illeti, a melyeket törvényünk „Studio rum normá“-nak nevez: azok iránt nincsenek ugyan valami nyomatékomb észrevételeink, hanem azt ohajtandónak találtuk, hogy szabatosabban formáltassanak, különösen azok a pontok, melyek a tanuló ifjúságot abban a tekintetben illetik, amilyen tartalmu kurzust végeztek. Igy pl. az 1. 5. 30. §§-ok nem függenek jól össze, amenyiben míg az 1. §. négy évben határozza meg a tanfolyam kiterjedését, s az 5. §. pályavégzetteknek csak az ily tanulókat ismeri el: a 30. §-us mégis azt mondja, hogy jog hallgatónak tetszésére hagyatik, hogy az egyik vagy másik (jog vagy államtudományi) állam-vizsgálatnak vesse-e magát alá, vagy mind a kettőnek? Amiben az van befoglalva, hogy tehát lehetnek a polgári hivataloknak oly ágazatai, amelyekhez vagy csak az egyik, vagy csak a másik, vagy mindakét vizsgálatnak letétele kivántatik, illetőleg, hogy nemcsak a 4. hanem a 3 éves tanfolyam hallgatói is tekintethetnek saját hivatali körükhöz képest pályavégzetteknek; amihez képest kimondandónak véljük, hogy mindenik államvizsgálat minő pályára képesíti az illető vizsgálatot letett hallgatót.

Mindenesetre pedig kívánni valónak tartjuk, hogy e „Sza-

bályzat" alkotmányos tárgyalás végett mentül előbb terjesztessék az országgyűlés elé s onnan nyerjen sanctiót, nem tekinthetvén azt addig felekezetünk absolute kötelező erővel bíró intézkedésnek, hanem legfeljebb olyannak, amelyhez, ha alkalmazkodunk, inkábbára csak a helyzet kényszerűségének kell tulajdonítani.

A kivitelts annak eszközeit, módozatait illetőleg felekezeteinknek fel kell tartaniok autonom helyzetökben gyökeredző törvényes jogaikat; föl sem lehetvén tenni, hogy ezek a célt olymódon akarnák elérni, amely sem a kor, sem a tudomány, sem az ifjuság képzése követelményeinek meg nem felel.

Eléggé van e joggyakorlat ellenőrizve a kormány felügyelete által, mely ugy a szigorlatokat felvevő egyetemi karok, mint az államvizsgálatokhoz kinevezett saját közegei útján mindenkor meggyőződést szerezhethet magának arról, minő fokával bírnak a képzettségnek azok az ifjak, akik a protestáns jogakademiákból kerülnek ki. A mi véleményünk szerint t. i. nem csupán a végrehajtási eszközök s külső formaságok, hanem főkép a tudományban való jártasság s képzettség annak kriteriumai, teljesítette-é és mikép teljesítette egyik vagy másik tanoda az elébe szabott kötelezéseket s oldotta meg feladatát. S hogy e tekintetben a protestáns jogtanodák eddig még mindig dicséretesen versenyeztek a többi jogakademiákkal: az ugy hiszszük további bizonyítást nem kíván.

Az van még hátra, hogy azon intézkedésekről szóljunk, amelyek az általunk eddig tett fejtegetések alapján s keretén belül, de meg abból a tekintetből is, hogy hallgatóinkat, a „lehetséges“ alkalmazkodás elmulasztása miatt, a pályavesztés eshetőségeinek ne tegyük ki, e mi jogtanodánkban a jövő 187⁴/₅ évet illetőleg tétettek.

1) Miután az 187³/₄-ben volt 3-ad éves hallgatók, mint akik az eddigi rendszer szerint, mind a jogi, mind a politikai tudományokat elvégezték, mindnyájan kiállották a szabályszerű bírói államvizsgálatokat s így a tanodát végkép elhagy-

ták, nem forog fenn semmi szükség arra nézve, hogy negyed évi cursus rendeztessék be.

2) A volt másodévesek utasítva vannak, hogy számotvetve jövő pályájokkal, magokat a jövő évben akár a jogi, akár az államtudományi szaktanfolyamra jegyeztessék be. Amint fog már e bejegyeztetés kiütni: ahozképest fognak vagy az egyik, vagy a másik szak tudományai előadatni.

3) Az I-ső és II-od évesek számára azon beosztással azok a tudományok adatnak elő, amelyek a „Szabályzat” 14. §-sában elővannak írva.

Mindez intézkedés pedig annál könnyebben ki lesz vihető, mert ugy a 2., mint a 3-ik osztály leendő hallgatói, az eddig fennállott berendezés következtében már hallgattak némely oly tudományokat, amelyek az újrendszer szerint a későbbi cursusokra vannak beosztva; a minélfogva nem jár semmi nehézséggel, hogy az eddig is működött öt tanár ez átmeneti esztendőben teljesen megfelelhessen az ekkép körvonalozott feladatnak.

És épen azért, mert a jövő esztendő egyrészt átmeneti év ugyan, de másrészt az új szabályzatnak is teljesen megfelel: e két dolog iránt kívánjuk erős reményünket kifejezni:

a) hogy ugy az általunk megtartandó alapvizsgálatok érvényessége iránt, mint az eshetőleg kilátásban levő egyik vagy másik államvizsgálat megtarthatására nézve a t. miniszter ur nem fog akadályozólag föllépni: ehhez képest

b) hogy az 187 $\frac{4}{5}$ évet a szervezkedési további munkálatokra nézve engedélyezvén, azt ugy tekintendi, mint amely ami hallgatóinkat illetőleg teljes beszámítás alá fog esni.

Nem tartjuk fölöslegesnek még megemlíteni, hogy gondoskodás tétetett arról is, miszerint a 17. §-ban jelzett tudományok közül a bányajog és törvénszéki orvostan előadattassanak.

Kelt Szigeten, a h. h. jogakadémiai tanári karnak 1874 július 30-kán tartott üléséből. Szilágyi István közigazgató. Breznai Pál jegyző.

T Á R C A.

1.

Szilágyi Márton debreceni főiskolai tanárt és maradékait, az illető földes urak, a jobbágyság terhe alól örök időkre felszabadítják. Somlyó. 1692. Szept. 15.

Mi Nemes Krasznavármegyében mostan Somlyón lakó Bydeskuti Zsuzsánna néhai nemzetes Perczeni Erdőteleki György ur özvegye és gyermekeim Erdőteleki Zsigmond és György, Erdőteleki Erzsébet nemzetes Dobai Józseph ur hites társa, Erdőteleki Boriska, adjuk tudtára mindeneknek, akiknek illik ez mi levelünk rendiben, hogy mi közönségesen egyezett akarattból megtekintve Tekintetes Nemzetes Kőlcsei Kende Gábor uramnak, Tekintetes Nemzetes Bialis Ferencz somlyai főkapitány s egyszersmind nemes Krasznavármegyei főispán urunknak s több becsületes jóakaró urainknak ő kegyelmeknek Tiszteletes Szilágyi Márton ur a debreceni híres kollegium érdemes Professora mellett való intercessiójokat ily dolog végett (mivel idvezült uramnak ő kegyelmének Tiszteletes Szilágyi Márton uramnak édes atyja Kraszna vármegyebeli Borzási Tönkö István örökös jobbágya volt,) hogy ő kegyelmének és mindkét ágon lévő maradékainak manumissiót adnánk: mi is azon egyenlő egyezett akarattal megtekintvén felyebb nevezett jó urainknak ő kegyelmeknek intercessiójokat, azt is penig hogy Tiszteletes Szilágyi Márton ur már sok esztendőök forgása alatt a debreceni híres kollegiumban való sikeres és hívséges forgolódása által az Isten anyaszentegyházának belső építésére sok hasznos és tudós férfiakat nevelt, ezután is penig Isten ő kegyelmét éltetvén hasonlóképen fogja dolgait követni, adtunk közönségesen ő kegyelmének és feleségének Faragó Erzsébet asszonynak és fiainak Szilágyi Sámuel, István és Mártonnak manumissiót, melyben ő kegyelmét és mindkét ágon lévő maradékait mostaniakat és jövődöbelieket inscribáliter manumittaltuk úgy hogy maga ő kegyelme és két ágon lévő maradéki akárminémü hivatalban lennének is, semminémü közünket sem magunk sem maradékink, ő kegyelmek és két ágon lévő maradékaikhoz nem tartjuk; szabadságában is legyen ő kegyelmének, az Armalisnak római császár kegyelmes urunk ő felségétől extrahalása. Evictiot is veszünk magunkra és maradékinkra, hogy Tiszteletes Szilágyi Márton uramat és Poszteritasit ezen manumissionkban megtartjuk s tartatjuk sőt minden legitimus impetitorok ellen mególtalmazzuk és óltalmaztatjuk. Melynek állandóbb és hi-

telesebb megállására adgyuk ez kezünk írása és szokott pecsétünk alatt költ levelünket ide alább corámizáló nemes Krasznavármegye fő és vice tisztjei előtt. Actum in Somlyó die 15. Sept 1692. Bydeskuti Zsuzsánna keze írása (p. h.) Erdőteleki Erzsók keze írása (p. h.) Erdőteleki György keze írása (p. h.) Erdőteleki Zsigmond keze írása (p. h.) Coram me Gabriele Kende de Költse (p. h.) Coram me Francisco Bialis (p. h.) Coram me Francisco Bydeskuti vice Comes Comtus Crasna (p. h.) Coram me Strephano Tordai Judlium Comtus Crasna (p. h.)

Az eredetiről lemásolta 1874. Aug. 1.

Osváth Pál.

Egyházi krónika.

Németország: A Gusztáv-Adolfegylet nagy gyűlése. — A Protestans egylet. — Az özvegy bajor királyné róm. katolika egyházba lépése. — Az első emberi holttest elégetése.

A Gusztáv-Adolfegylet 28-dik egyetemes gyűlése a mult szeptember hó 22 kén vette kezdetét Stuttgárdban. Az egyházi beszédek Gerock stuttgárdi, Kögel berlini, Reichardt poseni lelkészek tartották nagy közönség előtt, kitünő hatással. Az évi központi bevétel 200,000 tallér volt. Szép összeg, de nagyon szükséges; mert legközelebb is még 534 gyülekezet vár templom és lelkészlak építésre. Temérdek volt a segélyért folyamodók száma nemcsak a németföld különböző pontjairól, hanem Franciaországból, Ausztriából s épen hazánkból is. Mindemellett erős a remény, hogy az egylet, a segélyezés áldott munkáját folyvást nagyobb-nagyobb mérvben teljesítendi.

A német protestáns egylet évi nagy gyűlése, amely Wiesbadenben, Zittel egyházi beszédével szeptember 29-dikén nyitattott meg, az elfogulatlanok előtt nyilván mutathatta az egylet ügyének hanyatlását. 195 tag határozott megjelenését várták, s megjelent csak 78, akik aztán a hiányzókért kárpótlást abban kerestek, hogy az Angliából s Amerikából megjelent unitáriusokat s az indus brahminokat annál harsányabban éljenezték. — A főelőadást Böhmert tanár tartotta az egyház feladatáról a szocialis kérdésben. Schmidt a berlini Prot. Kirchenzeitung szerkesztője a theologiai tanulmány hanyatlásának okairól értekezett. A vita rövid és jelentéktelen volt. Baumgarten tanár önálló tételekben védelmezte a csudák lehetőségének hitét, a természettudományok tagadása ellenében. Az elnökség részéről keserű panasz hangzott fel, hogy az öreg német császár sehogy sem akar barátja lenni az egyletnek. Mindemellett is az egylet ügyvezetése, miután azt a megfogyatkozott heidelbergiek már tovább nem bírják, Berlinbe tétetik által s ezen változástól egy reménydusabb új korszak felderülését várják az egylet barátai.

Az özvegy bajor királyné Mária, a mostani bajor király édes anyja s az öreg Vilmos császár testvére, október 12 dikén a római katolika egyházba lépett s Waltenhofenben Haneberg püspök kezébe tette le a tridenti hitvallást. A müncheni érsek az ország minden római katolikus szószékéről kihirdetteté az örvendetes eseményt. Mi volt e

lépésnek szülő oka, biztossággal meghatározni most még nem lehet. Anyi bizonyos, hogy a bajorországi protestánsokra nagyon leverő hatást gyakorolt. Most már még Harlesznek a bajor evang. főkonzistorium kitünő tudós elnökének nemsokára bekövetkező áttéréséről is kezdenek beszélni. Majd meglássuk; — különben az ő dolga.

Hazai lapjainkból is bőven értesülhetek tisztelt olvasóink afelől, hogy minő izgatások történtek az újabb időkben néhol külföldön avégre, hogy az emberi holttestek ne temetessenek el, hanem égettesenek meg. Állati testekkel több, állítólag fényesen sikerült próbát tettek már, de emberi testtel legközelebb Boroszlóban történt az első próba. Egy szegény öreg asszony, akinek senkije sem volt s aki a városi kórházban halt meg, lett az első áldozat. Elsoványodott teste csak 70 fontot nyomott, mindemellett is három teljes óráig kellett azt sütni és égetni, míg anyira amenyire célhoz jutottak és ekkor is a három fontnyi már eléghetetlen maradvány épen nem pusztá hamuból, hanem csontféle részekből is állott. Azt híresztelték pedig szerteszt az illetők, hogy egy óra alatt a legnagyobb emberi testet is csupa hamuvá lehet égetni. A próbatétnél rendőrtisztek, orvosok, természettudósok stb. számosan voltak jelen. Egy szemtanu azt írja, hogy az egész eljárás valami leirhatlan borzasztó volt s így nem csuda, ha a nép általában zugott s a rendőrfőnököt is számadásra kezdette vonni, hogy hol vette e tényre a jogosultságot.

Helvétzia: A helvét lelkeszi társulat évi nagygyűlése.

A mult augusztus hó 25 és 26. napjain egy oly lelkeszi gyűlés tartott Zürichben, amely a német földön s nálunk is aligha lehetséges volna ma. A legkülönbözőbb s egymással merőben ellentétes nézetű férfiak jöttek össze, hogy vallási tárgyak felett tanakodjanak. Helvétziában is csak azért ez lehetséges, mert több mint harminc éve lévén már, miolta fenáll a lelkeszi társulat mely évenként vándor gyűléseket szokott tartani, eddigelé még egyik párt sem akarta felbontani az egyesületet. A gyűlés derék tapintatos elnöke Finsler zürichi antistes volt. A főelőadást Biedermann zürichi hittanár, a Langféle reformerek legfőbb theologusa tartotta, a keresztyén apologetika feladatáról El kell ösmerni, hogy B. nagy mérsékeltséggel s irénikus szellemben beszélt; mindemellett is az ellenpártbeli előadónak Kind lelkésznek értekezése s a vita folyamán csakugyan határozottan kitűnt az, hogy az ellentétes nézetek egyesítése lehetetlen. Másodnapon Zündel és Bitzius a lelkeszi jelenkori szocialis helyzetéről értekeztek; mindketten érdekesen és tanulságosan fejtegették, hogy különösen a helvét viszonyok közt miképen kell a lelkeszi hivatalt úgy folytatni, hogy az, a társadalom valódi javát előmozdítsa.

Franciaország: Guizot halála.

A mult szeptember hó 12-dikén hunyt el a francia ref. egyház egyik kitünő fia és oszlopa Guizot Ferenc Péter Wilmos, életének 87-dik évében, csendes falusi lakában Val Richer-ben. Tisztes hugonotta családból született Nimesben s vallásos jellemére nézve ő is hugonotta volt mindvégiglen. Alig volt hét éves s atyját a forradalom egyik vérpada ragadá el. Anyjával együtt Genfbe ment tehát s itt „a mélyelmű és szigorú jellemű“ Kalvinnak városában neveltetett. 1814. után előtte

mint statusférfit előttr fényes pályára nyílt, amelyen két ízben emelkedett miniszterségre; 1832—7-ben közoktatási, 1847-ben külügyi miniszter s egyszersmind miniszter elnök volt. Politikai pályája s irányzata ellen sok kifogást szoktak tenni. — 1848 óta kiváló mértékben vallása és egyháza javára élt; irt többrendbeli vallásügyi műveket, szívesen résztvett a vallásügyi társulatokban, kitűnő vezérszerepet vitt hitfeleinek legközelebbi országos zsinatán. Hitvallását magyar lapok is közölték. Ő a tényleges isteni kijelentés pozitív alapjain nyugvó keresztyén hitnek volt vallója s hű és bátor bajnoka mindvégiglen.

Anglia: Ripon marquis r. katolikussá léte. Gladstone a ritualismus ellen.

Nagy öröm van Róma hievei közt Ripon angol marquis áttérése felett, aki a felsőház tagja, néhány évvel ezelőtt miniszter volt s 600,000 forint évi jövedelemmel rendelkezik. Igen változékonny ember azonban, mert volt ő már radikál és szocialista, volt szabad kőmives s épen nagy mesterök az angol szabad kőmiveseknek; — kétséges tehát, hogy vajjon most már megállapodik-e Rómánál.

A ritualismus vagyis az egyházi ceremóniák szertelen tulbecsülése és szenvedélyes szeretete Angliában nagyon hajtván a vizet Róma malmára, most e nyavalya ellen a világhírű államférfi Gladstone egy művet irt: on Ritualisme, mely néhány nap alatt több kiadást ért. E mű álláspontját egyik egyházi párt sem helyesli ugyan feltétlenül, de Angliában mégis tüdörös hatásának tartják azt, mert határozottan Róma ellen fordul.

Könyvészet.

Jelenleg a következő, hozzáuk beküldött irodalmi termékekről tehetünk rövid értesítést:

Sayous Eduard. Professeur d'histoire au lycée Charlemagne, Membre de la société Kiszfaludy de Pest, Les Origines et l'époque païenne de l'histoire des Hongrois. Paris. Leroux. 1874. 8-adrét. 130 lap.

A kiváló tiszteletünkre méltó szerző, már darab idő óta ösmeretes lehet a magyar olvasó közönség előtt. mint nyelvünk tökéletes értője s hazánk és nemzetünk multjának s jelenének szakértő ösmertetője a francia irodalom mezején. Szerző magasztos célja, amely felé már hét év óta dolgozik, nem kevesebb, mintegy lehető teljes történelmét adni francia nyelven a magyar nemzetnek. E nagyszerű műnek bevezetése vagy első füzetete az, amelyet fent cimezőnk s mely nemzetünk eredetét mindaz ös történelem, mind a fajrokonság és nyelv szempontjából megvizsgálván, azután lerajzolja a magyar föld állapotát az Árpád hódítása előtt és alatt, előadja az európai pogány magyarok kitörési harcainak eredményét, végre a nemzet vallási és politikai helyzetét.

Nincs benne kétségünk, hogy a nemcsak érdekes, hanem egyszersmind kitűnő tudományos mű, kellő és tüzetes méltatásra talál hazai irodalmunk illetékes pontjain. Nekünk legyen elég ezuttal egyszerűen felhívni a tisztelt olvasók figyelmét a jeles műre és annak szerzőjére.

F á b i á n Mihály harkányi ref. lelkész, Gusztáv Adolf svéd király életrajza. Németből. Pécs. 1874. 8 r. 94 l. Ára 40 kr. A jövedelem a pesti protestáns árvaház javára fordítottatik.

G y ö n g y ö s i Sámuel, nagykállói ref. lelkész, egyházmegyei tanácsbíró, Magyar protestáns egyházi szónoklatok. Ünnepi, alkalmi, közönséges és gyászbeszédre. Miskolc. Fraenkel B. tulajdona. 1874. 8 r. 298 l. Tartalmaz 36 egyházi dolgozatot.

R á c z K á r o l y, református lelkész, Beszéd, melyet új harangtoronybatételekor tartott Bánfalván, Jul 12. 1874. Külön lenyomat az egyházi beszédek I. füzetéből. Sáros-Patak. 1874. 8 r. 15 l.

A i g n e r Lajos tevékeny pesti kiadó könyvtárúsnál, közelebről a következő iskolai könyvek jelentek meg:

Kakujai Károly, Magyar nyelvgyakorló és olvasó könyv, Magyarország német népiskolái számára Budapest. 1875. 3-ik évfolyam. Kis 8 r. 108 lap. Ára 40 kr. Negyedik évfolyam. 120 lap. Ára 40 kr.

H o f e r Károly, Dr. Mager nyomán. A francia nyelv módszeres tankönyve Második bővített és javított kiadás. Budapest. 1875. Kis 8 r. I. Rész. 102 l. 60 kr. — II. Rész. 135 l. 80 kr.

F r a n c i a o l v a s ó k ö n y v. Középi-kolai használatra. Budapest. 1875, Kis 8 r. 92 l. 60 kr.

S z e n t e József képezdei tanár, A méter mértékek ismeretése s azokkal való számolási mód Budapest. 1875. Kis 8 r. 110 l. Ára 60 kr.

Emlékkönyv a h. m. vásárhelyi reform. főgymnázium másfél százados ünnepélyére. Kiadta a h. m. vásárhelyi reform. egyház tanácsa. Szeged 1874. 8 r. 48 l. Az ünnepélynek már közönségesen ösmeretes lefolyását adja elő.

1873—74 dik évi tudósítvány a hódmezővásárhelyi reformátusok főgymnáziumáról és népiskoláiról. Összeállítva a főgymnáziumi igazgatóság és népiskolai felügyelőség által. H. m. Vásárhely. 1874. 8 r. 48 l. — A gymnázium 8 osztályában a tanulók létszáma volt az év végén összesen 222, legnagyobb az elsőben t. i. 39, legkisebb a hetedikben t. i. 14.

Tudósítvány a nagykőrösi helv. hitv. tanítóképezde és népiskolák állásáról. Összeállította Dr. Kiss Áron igazgató tanár. Budapest. 1874. 8 r. 18 l. Képezdei tanulók száma: harmadévesek 27, másodévesek 20, harmadévesek 22, összesen 69, köztük egy izraelita, a többi református magyar.

Előleges értesítés a debreceni helv. hitv. egyház nyolc osztályú nőnevelőjéről. stb. 1874. Debrecen, 8 r. 15. l. A nevezett intézet, melyre rendkívüli nagy szüksége van Debrecennek és vidékének, a jelen iskolai évvel egy új reményteljes korszakba lépett. Igazgatójául a sárospataki állami tanítóképezde igazgató tanára D o c z y G e d e o n ur lőn megnyerve, akinek nevével együtt, nemcsak kitűnő elméleti képzettsége, de huzamos tapasztalás után nyert gyakorlati ügyessége is van a növelés terén. Felhívjuk tehát különösen a lelkésztársak fi-

gyelmét a nevezett intézetre, hogy azt illető körökben ösmertetni sziveskedjenek. Szükség esetében bővebb értesítést az igazgató ur egész készséggel adand.

Emlékbeszédek, melyek sz. k. Debrecen város könyvnyomdájában működő két veterán nyomdász Csonotos Ferencz és László Lajosnak 1874. július 18 dikán tartott félszázados emlékünnepelekor elmondattak. Debrecen. Nyomatott a város könyvnyomdájában. 1874. Nagy 8 r. 44 l. Igendiszes korrekt kiállítás. — Az említett ünnepélyen kitünő szellemdus megnyitó beszédet tartott a munka és ipar magasztos becséről Szücs István kir. törvényszéki bíró, a debreceni főiskolának egykori kedves emlékü tanára. Azután Révész Imre tartott történelmi értekezést a debreceni nyomdászat első korszakáról; Felköszöntöt a veteránokhoz Oláh Károly a „Debrecen“ szerkesztője irt és mondott; végre az ünnepélyt és füzetet Balkányi Szabó Lajos és Oláh Károly alkalmi költeményei zárják be. — A kevés számú példányokban nyomott füzet, az ünnepélyre meghívottak között ajándékol osztván szét, kereskedésbe nem ment s így szélesebb elterjedésnek nem örvendhetett. Ennélfogva, a debreceni nyomdászat első korszakáról szóló dolgozatot, amely egyháztörténelmi tekintetben is bir némi érdekkal, valamikor, midőn a tér engedi, e folyó iratban közölni fogjuk.

Előfizetési felhívás az „Evangyéliomi protestáns lap“-ra.

Célja e lapnak felmutatni, hogy a műveltség és az evangyéliomi valóság nincsenek egymással romboló ellentétben, sőt a köztársadalom és jólét a maga tartósságát és biztosságát épen az evangyéliomnak köszöni; célja továbbá éleszteni a Jézus Krisztusba — mint megváltóba — vetett hitet, az élő hit sürgetése mellett azonban hirdetendi, hogy a hitnek cselekedetekben, erkölcsileg nemes jellemekben, emberszereteti művekben kell magát kimutatni.

Vezér elvünk: **lélek** az, mely megelevenít, azon lélek, mely az Istenfiában és a Szent Lélek által közöltetett, s a hit és erkölcs örök ökmányában — a bibliában — tette magát nyilvánvalóvá.

Másik vezérelvünk lesz az evangyéliomi **szabadság**, melylyel az apostolok is éltek, követelvéni és használniva a szentírás értelmezésének szabadságát a hívőkre nézve; — tisztelve a XVI-ik századi nagy reformáció vívmányait, hitvallásainkat, és ragaszkodva azokhoz, amenyiben a szentirással egyeznek, eltérés esetében a döntő tekintély mindig a szentírásé; követelve az egyénnek s a szabad egyénekből álló vallásos társaságnak — az egyháznak — szabadságát, jogos és élete fentartására nélkülözhetetlen önkormányzatát. — A magyar prot. egyház létszükségét mélyen érezvén, annak szétbontására célzó törekvéseket helyteleníteni, megakadályozni, javát pedig előmozdítani, szeretését ápolni: vallásos és hazafiai kötelességünknek tartjuk.

Irányadónk a **testvériség** tiszta leend. Ezt mindenek felett a két ev. prot. hitfelekezet között, melyek e hazában jó és rossz napokat közösen éltek át, ápolni különösebb gondjaink közé számítjuk; czenfelül érezzük és éreztetni akarjuk az egyetemes egyház „lényeges dolgokbeli egységét“, összetartozását; a külföldi nagy protestáns nemzetek kebelé-

ben virágzó egyházak kiegészítőjének, az isten országa terjesztése szent ügyében velök együtt dolgozó munkatársaknak tartjuk magunkat.

Általában e lap a **józan haladásnak** lesz barátja: tanulékony szívvvel felfogjuk használni a multak nagy tanításait, tapasztalatait és méltányolni a jelennek komoly szükségéit, igazságos követelményeit; az „egyetlen alapról és szeglet-kőről“ azonban letérni nem fogunk; mert a valódi haladás csak az isteni alapon létesíthető a mi meggyőződésünk szerint. — Minthogy azonban jó nevelés és oktatás nélkül az emberiség előhaladása és boldogsága biztos alapokon nem nyugszik; jó nevelés és oktatás pedig csak a valláserkölcsei elemmel — melynek lelke az istenigé — kapcsolatban tekinthető egésznek, befejezettnek: a haladás főfő közegéit, a világosság terjesztő intézeteket, alsóbb és felsőbb tanodáinkat, a magasztos keresztény szellem, az önkormányzat és közszabadság követelményei szerint minél virágzóbb állapotra fejleszteni, célszerű javításukat munkálni, s ekép a közműveltségnek és józan felvilágosodásnak is szolgálatot tenni, — kiváló teendőink közé soroljuk, az egyház egyik szép kötelességének tartván, hogy a családokat, társadalmat és az államot segítse és támogassa a nemzedékek józan nevelésében.

A lap rovatái. — I. Cikkek: egyházi és tanodai mozzanatok, jelentékenyebb napi események, általános érdekű vallás-erkölcsi ügyek felől tájékoztató rövidebb cikkek és terjedelmesebb értekezések, eszmecserek. — II. Irodalom: részletesebb könyvismertetések és bírálatok, rövidebb könyv bemutatás, egyszerű könyvészet főleg a hittanszaki, bölcsészeti és tanirodalom mezejéről. — III. Kül- és belföldi szemle: fontosabb események és tények, életjelenségek rövid és tömör ismertetése; egyletek, értekezletek, gyűlések felől tudósítások, közérdekű levelezések, életrajzok s egyéb vegyes közlemények kül- és belföldről. — Hírek az evangyéliomi világból. — IV. A tárcza: részint vallásilag építő beszédek, röpiratokat, olvasmányokat hazai és külföldi kútfőkből, — részint alkalmilag szent költészeti darabokat és hazai protestáns történelmi közléseket tartalmaz. — Ily célú, elvű és szellemű lap pártolására hívjuk fel az egyház és evangyéliomi protestántizmus barátait; mind a vallásos eszmék és események gyorsabb közlése, mind a magyar prot. egyház ügyérdeke egyaránt szükségessé teszi, hogy a tényleges (positiv) hittani álláspontu havi folyóirat mellett legyen heti lap is, hogy így az evangyéliomi ker. egyház alapigazságainak, örökelveinek és létfeltételeinek folytonos elevevényben tartására, világosítására és védelmére minél több erő jöhessen mozgásba s minél több tér nyitassék. — Megjelen Decemb. 1-én 1875. január 1-től minden héten egyszer, a hét végén, egy ívnyi terjedelemben, negyedrébten. — Előfizetési ára (mely a szerkesztőhöz, Fűvészkert-utca 1078. sz. intézendő postai utalványon) egy évre 6 frt, félévre 3 frt, negyedévre 1 frt 50 kr. Az előfizetési pénz be- küldésének határideje folyó évi december 20-dika.

Debrecenben, 1874. október 3

Balogh Ferenc

hittanszaki tanár, felelős szerkesztő és kiadó.

Bizton remélve, hogy e korszerű és szükséges vállalat kitűzött célja felé szilárd kitartással és következetesen fog küzdeni, buzgón ajánljuk azt tisztelt olvasóink figyelmébe és pártfogásába.

Néhány előleges szó iskolaügyben.

Őszintén megvallom, miszerént legtávolabbról sem gondoltam, hogy azon néhány sor, amelyet a betüszedő véletlen felszólítására, e folyóirat legközelebbi füzetének végére, a debreceni főiskoláról, illetőleg a magyar ref. felsőbb iskolákról házagpótlóul odaveték, oly meglepő figyelmet költsön, miszerént hazánk több tekintélyes lapjai, mint pl. a Pesti Napló, Hon, Reform, Pester Lloyd stb. különös elősmé-
réssel s tüzetesen megemlékeztek ama néhány sorról s annak tartalmá-
ról és irányzatáról.

Meglepetésemet egyáltalában nem azért említem fel, mintha ama néhány sornak lényeges tartalmából és alaptételeiből legkisebbet is visszavonni vagy módosítani akarnék. Bizonyynal, amiket elmondottam, sem nem álmodtam, sem nem költöttem, hanem kellő tapasztalás és megfontolás után, egyedül a közjóra tekintve tettem papírra habár véletlenül, röviden és nagy hirtelenséggel is.

Most már azon szíves figyelem és elősmérés, amelylyel ama néhány sor széles körökben találkozott, mintegy erkölcsi kötelességemné teszi, hogy nézeteimet bővebben kifejtssem. Meg is fogom tenni azt e folyóiratban, mihelyest a körülmények engedik éspedig azért is, mert többbizben szomoruan tapasztaltam, hogy azon igentisztelt férfiak némelyikének, akiknek kezébe iskoláink kormánya letéve van, gyakorta nincs ideje és alkalma arra, hogy iskoláink nagyfontosságú ügyét, a tudomány és irodalom mezején és szempontjából is tanulmányozhassa. Épen nálunk is Tiszántul és Debrecenben, midőn az egyházkerületi és tanügyi bizottsági ülések már megkezdetnek, néha-néha alig van arra idő és alkalom, hogy az újabb időkben, többbizben csak magok a tanár urak által készített terjedelmes javaslatok és tervezetek felett csak egypár ember is kellő tárgyismeret és átgondolás alapján tüzetesen kifejthesse a maga nézeteit. Irni fogok tehát oly célból, hogy az ügyek feletti tájékozódást csekély tehetőségem szerént, mint magán ember is elősegítsem; tehát nem azért, mintha nekem, — miként ezt némelyek legközelebb is tévedésből vélték, — az ügyek intézésére valami tényleges és hivatalos befolyásom volna.

Addig is azonban, míg majd a jövő év folyamán nézeteim tüzetes közlését elkezdhethném, ír a n y z a t o m egyik pontjára vonatkozólag szólnom kell még röviden egypár szót.

Miolta e folyóiratot szerkesztem s kiadom, sok oly fájdalmas hatá-
sú félreértésekkel találkoztam, amelyek míg egyrészt az életet évekre elkeseríteni képesek, másrészt, ha szélesebb mezőre tesznek szert, magának a közügynek célszerű fejlődését is erősen gátolhatják.

Ilyen, némi részben legközelebb is felmerült félreértés az, mintha én és azon hitfeleim akikkel én iskoláink ügyében egyenlő nézetben va-

gyok, csak azért ragaszkodnánk pozitív jogi alapokon nyugvó iskolai autonómiáinkhoz, s csak azért emlegetnők és védelmeznők azt, hogy ezáltal iskoláink gyengéit, hiányait takargassuk s a szabadság, tudomány és művelődés haladásának útját álljuk stb. stb.

Ezen félreértés annál fájdalmasabb, mert én is részemről magában e folyóiratban elég korán és ismételve, a leghatározottabban kifejeztem egyenesen ellenkező nézeteimet. Kifejeztem, hogy bár a kormány és országgyűlési többség közoktatásügyi politikáját mi protestánsok egyáltalában nem helyeselhetjük, sőt a törvényes jogegyenlőséget és viszonyosságot folyvást nem élvezhetők, tehát mostoha helyzetben sinlő egyházunkra és iskoláinkra nézve egyenesen sérelmesnek tarthatjuk: mindazonáltal nekünk iskoláink ügyében egyáltalában nem tespednünk, hanem folyvást haladnunk és tökélyesbűlnünk kell; — kifejeztem, hogy bár tőlem telhetőleg hiven védelmezem az autonómia sáncait, ebből egyáltalában nem következik, hogy helyeseljem mindazt, ami ezen sáncokon belől történik. Lásd pl. Első évfolyam, 1870. 178 l. Negyedik évfolyam 1873, 537 l. stb.

A haza, a szabadság, alkotmány, tudomány és művelődés szent szerelmét érzik és bírják az iskolai autonómia magyar protestáns hívei is, s ne csudálkozzék rajta senki, ha épen ezen szeretet is, kiváló mértékben indít bennünket, hogy iskoláink felekezeti jellemének, szabadságának s pozitív jogi alapokon nyugvó autonómiájának épen oly határozott hűségű barátai legyünk, mint amily elszánt ellenzői vagyunk, egyébütt is ugyan, de kivált az egyházi élet és közoktatásügy mezején az állam mindenhatóságának, és a merev centralizációnak, különösen akkor, amidőn ezeknek zászlóját oly kormánypolitika emeli fel ellenünk, amely egyházunk és iskoláink számára a legszentebb kötések és törvények által biztosított teljes jogegyenlőséget és viszonyosságot életbeléptetni nem képes ugyan, de a klérus érdekeit folyvást kegyeli.

A magyar protestáns egyház és iskolák azonban, ily helyzetben is bizonynyal szolgálni fogják a haza, a szabadság és a tudomány szent ügyét, és a tökélyesbülés pályáján, bár vállalkat már régolta sujjos kereszt nyomja, mégis haladni fognak, miként haladtak a múlt századok vészterhes folyamán. Ha azonban most, vagy bármikor, nem épen a z o n u t o n é s i r á n y b a n haladtak és haladnak is, amelyet az időszeréni többség vagy kormánypolitika, mint egyedül célszerűt és üdvöst kitűzött és kitűz: azt, reménylem, hogy az igazság egyik őszinte barátja sem tartja a szabadság, a haza s a tudomány és művelődés valódi érdekeivel ellenkezőnek.

Szerkesztő.